

DƏRS 1

ALMAN DİLİNİN ƏLİFBƏ SİSTEMİ

(das Alphabetsystem der deutschen Sprache)

Alman dili alman dilinin əlifbasını öyrənməkdən başlanır. Yəni əlifbanı bilmədən oxumaq ya mümkün deyil, ya da çox çətinidir. Əslində latın qrafikası ilə olan azərbaycan dili əlifbası ilə alman dili əlifbası arasında xeyli oxşarlıq vardır. Yəni mənə oxşarlığı deyil, sadəcə qrafika, hərflərin yazılışı oxşarlığı vardır.

Misal üçün

abend - axşam

Mutter - ana

denken - düşünmək

və yüzlərlə digər belə misallar gətirmək olar ki, heç bir çətinlik çəkmədən latın qarafikalı azərbaycan dili sayəsində asanlıqla oxumaq olur. Yəni, alman dilində necə yazılırsa azərbaycan dilində də həmin sözlər olduğu kimi oxunur. Sadəcə azərbaycan əlifbasından fərqlənən bir sıra hərf və səsləri öyrənməklə Siz alman dilində müstəqil oxumağı öyrənə bilərsiniz.

Beləliklə gəlin ilk dərşimizə başlayaq. Alman dili əlifbası aşağıdakı hərflərdən ibarətdir:

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z Ä Ö Ü

a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z ä ö ü

Əlifbadan da gördüyünüz kimi bir çox hərflər elə azərbaycan dilində olduğu kimidir. Amma aşağıda verilən hərflər azərbaycan hərf və səslər sistemindən fərqlənir:

C G H J Q S T V W X Y Z Ä

Bu hərflərin oxunuşuna fikir verək:

/c/ adətən alman sözlərində təklidə rast gəlinməyən və oxunmayan bu hərf müxtəlif hərf birləşmələrində rast gəlinir və aşağıdakı kimi oxunur:

1. Alman sözlərində həmişə /ch/ və ya /ck/ birləşməsi şəklində rast gəlinir. /ck/ birləşməsi şəklində rast gəlinərkən sadəcə /kk/ kimi oxunur. Məsələn:

Ecke - künc,

Acker - əkin

2. Alman sözlərdə /c/ hərfi /k/ kimi də oxuna bilər. Məsələn:

Club - Klub

, **Cafe** - kafə və s.

3. /ch/ birləşməsi şəklində rast gəlinərkən isə 2 formada oxunuşu mümkündür.

A) Qalın saitərdən əvvəl və sonra gələrkən adətən /x/, məsələn:

Buch - kitab,

Woche - həftə və s.

B) İncə saitlərdən sonra rast gələndə rus dilində olan incə /xь/ kimi oxunur: **dich**- səni,
Rechnung- hesab və s.

4. Bəzi daha çox alınma sözlərdə isə gah /k/, məsələn:

Charakter - xarakter,

gah da /ş/ kimi oxunur. Məsələn:

Chef - şef, rəhbər və s. /g/ hərfi hər zaman azərbaycan dilində olan /q/ səsi kimi oxunulur. Məsələn:

geben - vermək,

grün - yaşıl və s.

/h/ hərfi tələffüzündə 3 məqam mövcuddur:

1. Yalnız sözlərin əvvəlində hər zaman azərbaycan dilində olduğu kimi, yəni /h/ kimi oxunulur. Məsələn:

haben - malik olmaq,

heißen - adlanmaq və s.

2. Bitişik yazılaraq bir söz əmələ gətirən iki sözün ikinci sözünün əvvəlində yenə də hər zaman azərbaycan dilində olduğu kimi, yəni /h/ kimi oxunulur. Məsələn:

wo/hin- "haraya",

wo/her -"haradan" və s.

3. Sözlərin ortasında gələrkən heç zaman oxunmur və yalnız özündən əvvəl gələn saitin uzun tələffüz edilməsini tələb edir. Məsələn:

nehmen - götürmək,

sehen - görmək" və s.

/j/ hərfi hər zaman azərbaycan dilində olan/y/ səsi kimi oxunulur. Məsələn:

ja - bəli,

jeder - hər kəs və s.

Bəzi alınma sözlərdə isə zərbaycan dilində olan/c/ səsi kimi oxunulur. Məsələn:

Jeans - cins (parça)" və s.

/q/ hərfi əsasən /qu/ birləşməsi kimi rast gəlinir və /kv/ kimi oxunulur. Məsələn:

Quadrat - kvadrat,

Quant - kvant və s.

/s/ hərfinin oxunuşunda 4 məqam vardır:

1. Saitlərdən sonra /z/ kimi oxunulur. Məsələn:

sammeln - toplamaq,

senden - göndərmək və s.

2. Sözüün əvvəlində /s/ hərfindən sonra t və ya /p/ hərfi gəlirsə bu zaman /s/ hərfi /ş/ kimi oxunur. Məsələn:

Stadt - şəhər,

spenden - iyanə vermək və s.

3. /s/ hərfi /sch/birləşməsi kimi rast gəlinərsə bu zaman yenə də /ş/ kimi oxunulur. Məsələn:

Schule - məktəb,

Schüler - məktəbli və s.

4./s/ hərfi qalan bütün məqamlarda sadəcə azərbaycan dilində olan /s/ kimi oxunulur. Məsələn:

testen - testdən keçirmək, yoxlamaq, sınamaq,

fassen - tutmaq,

Tagesablauf - günün planı və s.

/ß/ hərfi /ss/ kimi oxunur. Məsələn:

heißen - adlanmaq,

beißen - dişləmək və s.

/v/ hərfinin oxunuşunda 2 məqam vardır:

1. /v/ hərfi /ver/ sözlərində həmişə /f/ kimi oxunur. Məsələn:

verbringen - vaxt keçirmək

verabreden - razılaşmaq və s.

2. Digər hallarda /v/ hərfi azərbaycan dilində olan /v/ kimi oxunur. Məsələn:

Verb - fel,

Variante - variant və s.

/w/ hərfi hər zaman azərbaycan dilində olan /v/ kimi oxunur. Məsələn:

wir - biz,

wer - kim və s.

/x/hərfi hər zaman /ks/ kimi oxunur. Məsələn:

Marx - Marks,

Text - mətn və s.

/y/hərfi əsasən alınma ingilis dilli sözlərdə və bir sıra alman sözlərində rast gəlinir və əsasən azərbaycan dilində olan /y/ kimi oxunur. Məsələn:

Yacht - yaxta

/z/ hərfi hər zaman /ts/ kimi oxunur. Məsələn:

Zimmer - otaq",

Zucker - qənd, şəkər ,

tanzen - rəqs etmək və s.

/ä/ hərfi hər zaman təxminən azərbaycan dilində olan /e/ kimi oxunur. Lakin bəzən qısa, bəzən isə bir qədər uzun tələffüz edilir. Məsələn:

Ärger - acıq (burada qısa),

Universität - universitet (burada isə uzun tələffüz edilir) və s.

Hörmətli oxucular yəqin ki, Siz /ä/ hərfinin yazılışında /a/hərfinin üstündəki iki nöqtəni gördünüz. Bu iki nöqtə azərbaycan dilində də vardır. Məsələn:/ö/ və /ü/ hərflərində. Lakin azərbaycan dilində bu iki nöqtəyə ad verilməyibdir. Alman dilində isə bu iki nöqtəyə **Umlaut** deyilir və alman dilindən tərcümədə **səsin dəyişilməsi** deməkdir. Yəni Umlautdan istifadə etməklə bir səs başqa bir səsə keçir.

Azərbaycan dilində umlautdan 2 dəfə:

/ö/ və /ü/ səslərində

alman dilində isə 3 dəfə istifadə edilir:

/ä/, /ö/ və /ü/səslərində

Məsələn:

können- bilmək, bacarmaq,

üben - çalışmaq,

ändern - dəyişmək, çevirmək, və s.

DƏRS 1.1

SAİT SƏSLƏR

(die V kale)

Biz 1-ci dərşimizdə alman dilinin əlifbasının latın qrafikası ilə olan azərbaycan dili əlifbası ilə xeyli oxşar olduğunu demişik. Amma alman və azərbaycan sait səsələrinin tələffüzündə də kifayət qədər oxşarlıqla bərabər fərqli cəhətlər də vardır.

Bunun üçün ilk öncə azərbaycan və alman dillərində olan sait səsələrlə tanış olaq.

Azərbaycan dili (die aserbaidşanische Sprache) a, o, ö, u, ü, i, e, ə	Alman dili (die deutsche Sprache) a, ä, o, ö, u, ü, i, e
---	--

Fikir verirsinizsə hər iki dildə sait səsələrin sayı eynidir. Amma azərbaycan dilində **ə**, alman dilində isə **ä** saitlər həm yazılışına, həm də tələffüzünə görə fərqlənirlər. Azərbaycan dilinin saitlər sistemini bildiyimizə görə gəlin birbaşa alman dili saitlərinin işlənmə yerinə və hərf birləşmələrinə görə tələffüz qaydaları ilə daha yaxından tanış olaq.

Yadda saxlayın ki, alman dilində saitlər **uzun** və **qısa** tələffüz edilir.

saitlərin uzun tələffüz edildiyi hallar

1. **iki eyni sait qoşa gəldikdə**, məsələn:

Staat - dövlət,

See - dəniz, göl,

Moor - müalicəvi pəlcıq və s.

2. saitdən sonra **h** hərfi gəldikdə, məsələn:

nehmen - götürmək

sehen

- görmək, baxmaq **ahnen** - əvvəlcədən his etmək, şübhələnmək

ohnehin - bunsus da, onsuz da və s.

3. **i** saitindən sonra **e** hərfi gəldikdə **i** səsi uzun tələffüz edilir, məsələn:

dienen - xidmət emək

sie - o (qadın), onlar

Biene - arı və s.

Galan digər hallarda saitlər **qısa** və ya **yarımqısa** tələffüz edilir.

DƏRS 1.2

SAMİT SƏSLƏR

(die Konsonanten)

Alman dilində bir çox samit səslər eynilə azərbaycan dilində olduğu kimi yazılır və oxunur. Amma bəzi samit səslərin işlənmə yerindən və səs birləşməsindən asılı olaraq tələffüz fərqlərini nəzərə alaraq ümumiyyətlə alman dili samit səslərinin 1-ci dərəcə verilmiş tələffüzü qaydalarını bir daha diqqətinizə çatdırıram.

Bu hərf və səslər işlənmə yerindən asılı olaraq azərbaycan hərf və səslər sistemindən tamamilə və ya qismən fərqlənir.

C G H J Q S ß V W X Y Z

Bu hərflərin tələffüzünə xüsusilə fikir verməliyik:

/c/ adətən alman sözlərində təklidə rast gəlinməyən və oxunmayan bu hərf müxtəlif hərf birləşmələrində rast gəlinir və aşağıdakı kimi oxunur:

1. Alman sözlərində həmişə /ch/ və ya /ck/ birləşməsi şəklində rast gəlinir. /ck/ birləşməsi şəklində rast gəlinərkən sadəcə /kk/ kimi oxunur. Məsələn:

Ecke - künc,

Acker - əkin

2. Alınma sözlərdə /c/ hərfi /k/ kimi də oxuna bilər. Məsələn:

Club - Klub,

Cafe - kafe və s.

3. /ch/ birləşməsi şəklində rast gəlinərkən isə 2 formada oxunuşu mümkündür.

A) Qalın saitərdən əvvəl və sonra gələrkən adətən /x/, məsələn:

Buch - kitab,

Woche - həftə və s.

B) İncə saitlərdən sonra rast gələndə rus dilində olan incə /xʲ/ kimi oxunur: **dich**- səni,

Rechnung- hesab və s.

4. Bəzi daha çox alınma sözlərdə isə gah /k/, məsələn:

Charakter - xarakter,

gah da /ʃ/ kimi oxunur. Məsələn:

Chef - şef, rəhbər və s.

/g/ hərfi hər zaman azərbaycan dilində olan /q/ səsi kimi oxunulur. Məsələn:

geben - vermək,
grün - yaşıl və s.

/h/hərfi tələffüzündə 3 məqam mövcuddur:

1. Yalnız sözlərin əvvəlində hər zaman azərbaycan dilində olduğu kimi, yəni /h/ kimi oxunulur. Məsələn:

haben - malik olmaq,
heißen - adlanmaq və s.

2. Bitişik yazılaraq bir söz əmələ gətirən iki sözün ikinci sözünün əvvəlində yenə də hər zaman azərbaycan dilində olduğu kimi, yəni /h/ kimi oxunulur. Məsələn:

wo/hin- "haraya",
wo/her -"haradan" və s.

3. Sözlərin ortasında gələrkən heç zaman oxunmur və yalnız özündən əvvəl gələn saitın uzun tələffüz edilməsini tələb edir. Məsələn:

nehmen - götürmək,
sehen - görmək" və s.

/j/ hərfi hər zaman azərbaycan dilində olan/y/ səsi kimi oxunulur. Məsələn:

ja - bəli,
jeder - hər kəs və s.

Bəzi alınma sözlərdə isə zərbaycan dilində olan/c/ səsi kimi oxunulur. Məsələn:

Jeans - cins (parca)" və s.

/q/ hərfi əsasən /qu/ birləşməsi kimi rast gəlinir və /kv/ kimi oxunulur. Məsələn:

Quadrat - kvadrat,
Quant - kvant və s.

/s/ hərfinin oxunuşunda 4 məqam vardır:

1. Saitlərdən əvvəl /z/ kimi oxunulur. Məsələn:

sammeln - toplamaq,
senden - göndərmək və s.

2. Sözü əvvəlində /s/ hərfindən sonra t və ya /p/ hərfi gəlirsə bu zaman /s/ hərfi /ş/ kimi oxunur. Məsələn:

Stadt - şəhər,
spenden - iyanə vermək və s.

3. /s/ hərfi /sch/birləşməsi kimi rast gəlinərsə bu zaman yenə də /ş/ kimi oxunulur. Məsələn:

Schule - məktəb,

Schüler - məktəbli və s.

4./s/ hərfi qalan bütün məqamlarda sadəcə azərbaycan dilində olan /s/ kimi oxunulur. Məsələn:

testen - testdən keçirmək, yoxlamaq, sınamaq,

fassen - tutmaq,

Tagesablauf - günün planı və s.

/ß/ hərfi /ss/ kimi oxunur. Məsələn:

heißen - adlanmaq,

beißen - dişləmək və s.

/v/ hərfinin oxunuşunda 2 məqam vardır:

1. /v/ hərfi /ver/ sözününə həmişə /f/ kimi oxunur. Məsələn:

verbringen - vaxt keçirmək

verabreden - razılaşmaq və s.

2. Digər hallarda /v/ hərfi azərbaycan dilində olan /v/ kimi oxunur. Məsələn:

Verb - fel,

Variante - variant və s.

/w/ hərfi hər zaman azərbaycan dilində olan /v/ kimi oxunur.Məsələn:

wir - biz,

wer - kim və s.

/x/ hərfi hər zaman /ks/ kimi oxunur. Məsələn:

Marx - Marks,

Text - mətn və s.

/y/hərfi əsasən alınma ingilis dilli sözlərdə və bir sıra alman sözlərində rast gəlinir və əsasən azərbaycan dilində olan /y/ kimi oxunur. Məsələn:

Yacht - yaxta

/z/ hərfi hər zaman /ts/ kimi oxunur. Məsələn:

Zimmer - otaq",

Zucker - qənd, şəkər ,

tanzen - rəqs etmək və s.

DƏRS 1.3

DİFTONQ

(**der Diphthong**)

Bundan başqa alman dilində həm də 5 diftong da mövcuddur.

Diftong nədir?

Diftong iki hərfin birləşərək ikitərəkibli bir səs əmələ gətirməsi hadisəsidir.

Bunlar aşağıdakılardır: /ei/, /ai/, /eu/, /äu/, /au/

/ei/

Məsələn:

mein - mənim,

dein - sənin,

sein - onun,

kein - heç bir və s.

/ai/

Məsələn:

Mai - may.

/eu/

Məsələn:

heute - bu gün,

neun - doqquz və s.

/äu/

Məsələn:

Häuser - evlər,

läuft - qaçır və s.

/au/

Məsələn:

Bau - tikinti,

kauen - çeynəmək və s.

Diqqət əlavə olaraq onu da bilmək lazımdır ki, /e/ hərfi /i/ hərfindən sonra, yəni /ie/ birləşməsi şəklində rast gəlsə bu zaman /e/ hərfi oxunmur. Məsələn: si/e/ - o (qadın), wi/e/ - necə, si/e/ben - yeddi və s.

DƏRS 2.1

ALMAN DİLİNDƏ ŞƏXS ƏVƏZLİKLƏRİ

(die Personalpronomen)

Bu dərsimizdə alman dili şəxs əvəzlilərinin öyrənilməsinə başlayırıq. Alman dili şəxs əvəzlilərinə başa düşə bilmək üçün gəlin əvvəlcə azərbaycan və alman dili **şəxs əvəzlilərinin qarşılıqlı cədvəlinə** nəzər salaq.

təkdə					cəmdə			
mən	sən	o (kişi cins)	o (qadın cins)	o (orta cins)	biz	siz	onlar	Siz (hörmət)
ich	du	er	sie	es	wir	ihr	sie	Sie

Alman dili şəxs əvəzlilərinin başa düşülməsində azərbaycanlılar üçün ən çətin məqam odur ki, azərbaycan dilində cins kateqoriyası yoxdur və "o" deyərəkən üçüncü şəxsin təkində olan canlı və cansızlar başa düşülür. Alman dilində isə cins kateqoriyası vardır və bu kateqoriya həm canlılara, həm də cansızlara aiddir. Ona görə də üçüncü şəxsin təkində olan canlı və cansızlarla əlaqədar şəxs sonluğunu alman dilində deyərəkən cədvəldə verilmiş şəxs əvəzliləri ilə daha diqqətli olun. Bu elə də çətin deyil. Amma bunun üçün daha çətin olan şey, cansızların hansı cinsə aid olmasını əzbərləyərək yadda saxlamaqdır. Biz bunu bir qədər ismlərin sonluğu ilə bəzən qədər də yaddaşımızın gücü ilə öyrənə bilərik. Əgər istəyimiz daha güclü olarsa, biz bunun da öhdəsindən gələrik.

DƏRS 2.2

ALMAN DİLİNDƏ İŞARƏ ƏVƏZLİKLƏRİ

die Demonstrativpronomen

Bu dərsimizdə alman dili işarə əvəzlilərinin öyrənilməsinə başlayırıq. İşarə əvəzlilərləndən istifadə edərkən həmin əvəzlilərlərin deyilişi mütləq barmaq və ya baş hərəkətləri ilə də müşayət edilir. Alman dili işarə əvəzlilərlərinə başa düşə bilmək üçün gəlin əvvəlcə azərbaycan və alman dilində işarə əvəzlilərlərinin qarşılıqlı cədvəlinə nəzər salağ.

təkdə	təkdə	təkdə	cəmdə
bu kişi	bu qadın	bu orta	bunlar
dieser	diese	dieses	diese

təkdə	təkdə	təkdə	cəmdə
o kişi	o qadın	o orta	onlar
jener	jene	jenes	jene

Alman dili işarə əvəzlilərlərinin hallanması və ya onlardan sonra sifətlərlərin işlədilməsi qaydası müəyyən artikllərlə hallanması və ya onlardan sonra sifətlərlərin işlədilməsi ilə tam eyniyyət təşkil edir. Yəni

der = **dieser/jener**,

die = **diese/jene**,

das = **dieses/jenes**,

və cəmdə

die = **diese/jene**

Bir neçə misallar göstərək:

der junge Mann və ya dieser junge Mann və ya jener junge Mann
die schöne Frau və ya diese schöne Frau və ya jene schöne Frau
das kleine Kind və ya dieses kleine Kind və ya jenes kleine Kind

cəmdə isə

die jungen Männer və ya diese jungen Männer və ya jene jungen Männer

İşarə əvəzliləri də eyni ilə təkdə və cəmdə müəyyən artikllər kimi hallanır. Yəni işarə əvəzlilərinin hallanması haqqında məlumat almaq üçün müəyyən artikllərin hallanmasını təkrar etmək yetərlidir. Sadəcə müvafiq müəyyən artikllərin yerinə işarə əvəzlilərini qoyun.

DƏRS 2.3

ALMAN DİLİNDƏ YİYƏLİK ƏVƏZLİKLƏRİ

die Possessivpronomen

Bu dərsimizdə alman dili yiyəlik əvəzlilərinin öyrənilməsinə başlayırıq. Alman dili yiyəlik əvəzlilərini başa düşə bilmək üçün gəlin əvvəlcə azərbaycan və alman dili **iyəlik əvəzlilərinin qarşılıqlı cədvəlinə** nəzər salaq.

təkdə	təkdə	təkdə	təkdə	təkdə	cəmdə	cəmdə	cəmdə	hörmət mənasında
mənim	sənin	onun kişi	onun qadın	onun orta	bizim	sizin	onların	Sizin
mein	dein	sein	ihr	sein	unser	euer	ihr	İhr

Alman dili yiyəlik əvəzlilərinin başa düşülməsində azərbaycanlılar üçün ən çətin məqam odur ki, azərbaycan dilində cins kateqoriyası yoxdur. "**Mənim**", və ya "**sənin**", deyərkən uyğun olaraq birinci və ya ikinci şəxs təkinə, yəni **mənə** və ya **sənə** aid olan canlı və cansızlar başa düşülür. Alman dilində isə cins kateqoriyası vardır və bu kateqoriya həm canlılara, həm də cansızlara aiddir. Ona görə də yiyəlik əvəzlilərinin sonluqları da təkdə **təxminən qeyri müəyyən artikllərdə olduğu kimi** cinslərdən asılı olaraq

müxtəlif olur.

Bizim yuxarıdakı cədvəldə gördüyümüz yiyəlik əvəzlilikləri bizə məxsus olan şeylərin təkdə kişi və ya orta cinsə aid olduğu hallar üçün doğrudur. Amma bizə məxsus olan şeylər təkdə qadın cinsinə aid olduqda və ya cəmdə olduqda yiyəlik əvəzliliklərinin sonuna əlavə olaraq "-e", sonluğu artırılır. Yəni yiyəlik əvəzlilikləri belə olur:

təkdə	təkdə	təkdə	təkdə	təkdə	cəmdə	cəmdə	cəmdə	hörmət mənasında
mənim	sənin	onun kişi	onun qadın	onun orta	bizim	sizin	onların	Sizin
meine	deine	seine	ihre	seine	unsere	eu(e)re	ihre	İhre

Onu da bilməliyik ki, yiyəlik əvəzlilikləri azərbaycan dilində olduğu kimi alman dilində də şəxs əvəzliliklərinin yiyəlik halı kimi, yəni **Genitiv** halı kimi qəbul edilir. Bu isə o deməkdir ki, yiyəlik əvəzliyinin başlanğıcı şəxs əvəzliyidir.

Yiyəlik əvəzlilikləri əsasən ismlərlə birlikdə və onların əvvəlində gəlir. Təkdə qeyri müəyyən artıql, cəmdə isə müəyyən artıql kimi hallana bilir, yəni hallar üzrə dəyişir. Gəlin yiyəlik əvəzliyinin hallanmasına da cədvəl şəklində müraciət edək.

Əgər məxsus olan şey təkdə kişi cinsli olarsa, o zaman:

	təkdə					cəmdə				
Nom.	mein	dein	sein	ihr	sein	unser	ihr	euer	İhr	
Gen.	meines	deines	seines	ihres	seines	unseres	ihres	eures	İhres	
Dat.	meinem	deinem	seinem	ihrem	seinem	unserem	ihrem	eurem	İhrem	
Akk.	meinen	deinen	seinen	ihren	seinen	unseren	ihren	euren	İhren	

Əgər məxsus olan şey təkdə orta cinsli olarsa, o zaman:

	təkdə					cəmdə				
Nom.	mein	dein	sein	ihr	sein	unser	ihr	euer	İhr	
Gen.	meines	deines	seines	ihres	seines	unseres	ihres	eures	İhres	
Dat.	meinem	deinem	seinem	ihrem	seinem	unserem	ihrem	eurem	İhrem	
Akk.	mein	dein	sein	ihr	sein	unser	ihr	euer	İhr	

Əgər məxsus olan şey təkdə qadın cinsli olarsa, o zaman:

təkdə						cəmdə			
Nom.	meine	deine	seine	ihre	seie	unsere	ihre	eure	İhre
Gen.	meiner	deiner	seiner	ihrer	seiner	unserer	ihrer	eurer	İhrer
Dat.	meiner	deiner	seiner	ihrer	seiner	unserer	ihrer	eurer	İhrer
Akk.	meine	deine	seine	ihre	seine	unsere	ihre	eure	İhre

Əgər məxsus olan şey cəmdə olarsa, o zaman:

təkdə						cəmdə			
Nom.	meine	deine	seine	ihre	seie	unsere	eure	ihre	İhre
Gen.	meiner	deiner	seiner	ihrer	seiner	unserer	eurer	ihrer	İhrer
Dat.	meinen	deinen	seinen	ihren	seinen	unseren	euren	ihren	İhren
Akk.	meine	deine	seine	ihre	seine	unsere	eure	ihre	İhre

DƏRS 2.4

ALMAN DİLİNDƏ SUAL ƏVƏZLİKLƏRİ

Bu dərşimzdə alman dili sual əvəzlklərinin öyrənilməsinə başlayırıq. Alman dili sual əvəzlklərini başa düşə bilmək üçün gəlin əvvəlcə azərbaycan və alman dili **sual əvəzlklərinin qarşılıqlı cədvəlinə** nəzər salaq.

kim canlılar üçün	nə cansızlar üçün
wer	was

Digər əvəzlklər kimi sual əvəzlklər də bütün hallar üzrə hallanır. Gəlin bu əvəzlklərin hallanması ilə tanış olaq.

Nominativ:	wer	was
Genitiv:	wessen	wessen
Dativ:	wem	wem
Akkusativ:	wen	was

DƏRS 2.5

ALMAN DİLİNDƏ NİSBI ƏVƏZLİKLƏRİ

RELATIVPRONOMEN

Nisbi əvəzlik anlayışı azərbaycan dilinə aid olan əlamət deyil. Rus dilində və bəzi digər dillərdə buna daha çox rast gəlinir. **Nisbi əvəzliy**in nə olduğunu başa düşmək üçün azərbaycan dilində kobud da səslənsə, bir cümləyə müraciət edək.

Kişi, hansı ki oturur, bizim firmada işləyir.

Bu cümlədə **hansı ki oturur** hissəsində **hansı ki** nisbi əvəzlikdir. Azərbaycan dilində isə bu cümlənin düzgün forması belə olardı:

Oturan kişi bizim firmada işləyir.

Gördüyünü kimi azərbaycan dilində bu fikir fəli sifətlə- **oturan** sözü ilə ifadə edilir. Bəs nisbi əvəzliklər alman dilində nə ilə ifadə edilir?

Alman dili nisbi əvəzliklər cinslərə uyğun olaraq təkdə və həm də cəmdə möcud olmaqla 2 vasitə ilə ifadə edilə bilər:

1. müəyyən artikillərlə

der (kişi cinsi)

das (orta cins)

die (qadın cinsi)

die (cəmdə)

və

2. sual sözü olan

welcher (kişi cinsi)

welches (orta cins)

welche (qadın cinsi)

welche (cəmdə) ilə.

İndi isə hər iki vasitədən istifadə edərək yuxarıda verilən nümunə cümləni alman dilinə tərcümə edək:

Azərbaycan dilində:

Kişi, hansı ki oturur, bizim firmada işləyir.

Oturan kişi bizim firmada işləyir.

Alman dilində:

Der Mann, der sitzt, arbeitet bei unserer Firma.

Der Mann, welcher sitzt, arbeitet bei unserer Firma.

Alman dilində nisbi əvəzliyin hər iki vasitəsi mümkün olsa da daha çox artikl formasından istifadə edilir.

der (kişi cinsi)

das (orta cins)

die (qadın cinsi)

die (cəmdə)

İndi isə aşağıdakı cədvəldə TƏKDƏ müəyyən artikkelərlə nisbi əvəzlilərin artikl vasitəsi ilə ifadə edilən formalarının hallanması qaydasına baxaq. Bu zaman GENİTİV halda artikkelərlə nisbi əvəzlilərin fərqiinə xüsusi fikir verin. Digər hallarda heç bir fərq yoxdur.

təkdə müəyyən artikl				təkdə nisbi əvəzlik			
Nominativ	der	das	die	Nominativ	der	das	die
Genitiv	des	des	der	Genitiv	des sen	des sen	der en
Dativ	dem	dem	der	Dativ	dem	dem	der
Akkusativ	den	das	die	Akkusativ	den	das	die

Cəmdə isə bu fərq GENİTİV və DATİV hallarındadır.

cəmdə müəyyən artikl		cəmdə nisbi əvəzlik	
Nominativ	die	Nominativ	die
Genitiv	der	Genitiv	der en
Dativ	den	Dativ	den en
Akkusativ	die	Akkusativ	die

İndi isə nisbi əvəzlilərin müxtəlif hallarına uyğun olan nümunələrə baxaq:

TƏKDƏ \\ SINGULAR

Nominativ	Mənimlə danışan qadın onun anasıdır.
Nominativ	Die Frau, die mit der Lehrer spricht, ist ihre Mutter.
Genitiv	Oğlu bizimlə işləyən kişi onun dostumdur.
Genitiv	Der Mann, dessen Sohn mit uns arbeitet, ist sein Freund.
Dativ	Mənim danışdığım müəllim bizim universitetdə işləyir.
Dativ	Der Lehrer, mit dem ich spreche, arbeitet in der Universität.
Akkusativ	Sənin gördüyün adam bu şəhərdə yaşayır.
Akkusativ	Der Mensch, den du siehst, lebt in dieser Stadt.

CƏMDƏ- PLURAL

Nominativ	Mənimlə danışan qadınlar onun xalalarıdır.
Nominativ	Die Frauen, die mit der Lehrer sprechen, sind ihre Tanten.
Genitiv	Oğulları bizimlə işləyən kişilər onun dostlarıdır.
Genitiv	Die Männer, deren Söhne mit uns arbeiten, sind seine Freunde.
Dativ	Mənim danışdığım müəllimlər bizim universitetdə işləyirlər.
Dativ	Die Lehrer, mit denen ich spreche, arbeiten in unserer Universität.
Akkusativ	Sənin gördüyün adamlar bu şəhərdə yaşayırlar.
Akkusativ	Die Menschen, die du siehst, leben in dieser Stadt.

İndi siz özünüz də verilmiş nümunələrə müvafiq cümlələr qurmağa cəhd edin.

DƏRS 2.6

ALMAN DİLİNDƏ QAYIDIŞ ƏVƏZLİYİ

das Reflexivpronomen

SICH

Bu dərsimizdə alman dili qayıdış əvəzliliklərinin öyrənilməsinə başlayırıq. Alman dili qayıdış əvəzliliklərini başa düşə bilmək üçün gəlin əvvəlcə azərbaycan dilində bunun nə olduğunu yadıma salaq.

Daha əyani olmaq üçün bir felə müraciət edək. Məsələn **yumaq** felinə. Biz **yumaq** felini deyərkən **nəyisə yumağı** başa düşürük. İndi isə bu feli bir qədər başqa cür işlədək, yəni **yumaq** formasında deyil, **yuyunmaq** kimi işlədək. Bu zaman məhz hərəkəti edən şəxs hərəkəti öz üzərində edir. Yəni **nəyisə yumağı** deyil, məhz **özünü yumaq** kimi başa düşülür. Bu isə odeməkdir ki, hərəkət icraçının üzərinə "**qayıdır**" və "**qayıdış fel**" sözü də elə buradan yaranır.

"**Qayıdış fel**" in düzəlməsi ilə əlaqədar biz burada fonetik olaraq nələrin baş verdiyini görürük, yəni "**qayıdış fel**" necə düzəlir? Bu sualın cavabını birinci şəxsin təki, yəni "**mən**" üçün indiki zamanda izah etməyə çalışaq:

1. adi **yumaq** felinin kökünə **yun** əlavə edilir (təxminən əmr forması düzəlir), /**yuyun**/
2. bunun üzərinə indiki zaman şəkilçisi **ur** əlavə edilir, /**yuyunur**/
3. daha sonra isə şəxs şəkilçisi **am** artırılır, /**yuyunuram**/.

Beləliklə "**qayıdış fel**" hazır oldu.

İndi isə

alman dilinin qayıdış əvəzliyi ilə tanış olaq. Alman dilində qayıdış əvəzliyi **sich** olaraq qəbul edilmişdir və alman dilində "**das Reflexivpronomen**" kimi anlaşıdır.

Alman dilində "**qayıdış fellər**" **sich** qayıdış əvəzliyinin felin əvvəlinə ayrıca olaraq artırılması ilə düzəlir. Yəni, azərbaycan dilinin

yumaq feli alman dilinə

waschen

kimi tərcümə edildiyini nəzərə alaraq onun "**qayıdış formasını**", yəni **yuyunmaq** formasını düzəltmək üçün **waschen** felinin əvvəlinə ayrıca yazılmaqla **sich** qayıdış əvəzliyini artırmaq kifayətdir. Beləliklə,

sich + **waschen** = **sich waschen**

Biz alman dilində "qayıdış felin" düzəldilməsi ilə tanış olduq. Bu isə o deməkdir ki, harada qarşısında **sich** olan fel görsək, biləcəyik ki, bu qayıdış feldir. Amma **sich** qayıdış əvəzliyi şəxslərə görə dəyişilə bilər, yəni təsrif edilir. Deməli, biz onu həmişə **sich** kimi deyil, başqa formada da görə bilərik. Onun başqa formalarını da tanıya bilmək və ya **sich** qayıdış əvəzlikli felləri özümüzün də şəxsə görə dəyişə bilməyimiz üçün mütləq **sich** qayıdış əvəzliyinin təsrifini nəzərdən keçirmək lazımdır.

ich	wasche	mich				ich	wasche	mir
du	wäschst	dich				du	wäschst	dir
er	wäscht	sich				er	wäscht	sich
sie	wäscht	sich				sie	wäscht	sich
es	wäscht	sich				es	wäscht	sich
wir	waschen	uns				wir	waschen	uns
ihr	wascht	euch				ihr	wascht	euch
sie	waschen	sich				sie	waschen	sich
Sie	waschen	sich				Sie	waschen	sich

Fikir verirsinizsə sanki mən iki cədvəl vermişəm, yəni **sich** qayıdış əvəzliyi iki dəfə təsrif edilmişdir. **Birinci təsrif formasında**

1-ci və 2-ci şəxsin təkində **sich** qayıdış əvəzliyi şəxs əvəzlilərinin **Akkusativ** halı ilə eynidir.

İkinci təsrif formasında isə 1-ci və 2-ci şəxsin təkində **sich** qayıdış əvəzliyi şəxs əvəzlilərinin **Dativ** halı ilə eynidir.

Galan bütün şəxslər üçün hər iki təsrif formasında **sich** qayıdış əvəzliyi müvafiq şəxslər üzrə eynidir.

O da maraqlı haldır ki, 3-cü şəxsin təkində, cəmində və hörmət mənasında **sich** qayıdış əvəzliyi ümumiyyətlə dəyişilmir.

Buradan bir sual yaranır ki,

nə üçün birinci təsrif formasında 1-ci və 2-ci şəxsin təkində **sich** qayıdış əvəzliyi şəxs əvəzlilərinin **Akkusativ** halı ilə,

amma ikinci təsrif formasında isə 1-ci və 2-ci şəxsin təkində **sich** qayıdış əvəzliyi şəxs əvəzlilərinin **Dativ** halı ilə eynidir.

Yəni nə zaman Akkusativ və nə zaman Dativ halla eyni olmalıdır. Gəlin fikrimizi bir qədər də anlaşıqlı edək və sualı təxminən belə qoyaq:

"Sich" qayıdış əvəzliyi nə vaxt Akkusativdə və nə vaxt Dativdə təsrif edilir?

Bu sualın cavabını isə mən Sizə nümunələrlə bacardığım qədər anlaşıqlı izah etməyə çalışacağam.

Baxın əvəlcə mən Sizə azərbaycan dilində nümunə verirəm, yəni belə bir çox sadə cümlə:

1. Mən yuyunuram.

Alman dilində qarışılığı:

1. Ich wasche **mich**.

İndi isə ikinci nümunə:

2. Mən əllərimi yuyuram.

Alman dilində qarışılığı:

2. Ich wasche **mir** meine Hände.

Verilmiş iki nümunə cümlədən yəqin ki, Siz özünüz artıq nə isə başa düşdünüz. Birinci cümlədə

1. Ich wasche **mich**.

ümumiyyətlə yuyunmaqdan danışılır. Yəni konkret olaraq bədənin **hansı hissəsinin** yuyulması bəlli deyil.

İndi isə mən daha anlaşıqlı olsun deyə belə deyirəm:

Bu cümlədə **Akkusativ halda olan Objekt yoxdur**, yəni **Akkusativ Objekt yoxdur**.

QAYDA: Cümlədə **Akkusativ Obyekt yoxdursa**, bu zaman **sich** qayıdış əvəzliyi **Akkusativdə** təsrif edilir.

İndi isə ikinci nümunə cümləyə fikir verin.

2. Ich wasche **mir** meine Hände.

Burada konkret olaraq bədənin hansı hissəsinin yuyulması bəllidir. Yəni, cümlədə **Akkusativ Obyekt var**.

QAYDA: Cümlədə **Akkusativ Obyekt varsa**, bu zaman **sich** qayıdış əvəzliyi **Dativdə** təsrif edilir.

Alman dilində də azərbaycan dilində olduğu kimi kifayət qədər qayıdış fellər vardır. Mən Sizə daha tez-tez rast gələnən qayıdış fellərin siyahısını verirəm. Amma unutmayın ki, bunlardan başqa da bir çox qayıdış fellər vardır:

Liste häufiger Reflexivverben

1.	sich anhören	1.	qulaq asmaq / dinləmək
2.	sich ansehen	2.	baxmaq (filmə)
3.	sich ärgern	3.	acıqlanmaq
4.	sich beeilen	4.	tələsmək
5.	sich benehmen	5.	özünü aparmaq
6.	sich das Bein brechen	6.	ayağını sındırmaq
7.	sich entscheiden	7.	qərara gəlmək
8.	sich entschuldigen	8.	üzr istəmək
9.	sich erholen	9.	istirahət etmək

10.	sich erinnern	10.	xatırlamaq
11.	sich erkälten	11.	izah etmək
12.	sich fragen	12.	özündən soruşmaq
13.	sich freuen	13.	sevinmək
14.	sich (krank/wohl) fühlen	14.	özünü (xəstə/gümrah) hiss etmək
15.	sich gewöhnen	15.	vərdiş etmək
16.	sich hinlegen	16.	uzanmaq (dincəlmək)
17.	sich interessieren	17.	maraqlanmaq
18.	sich kaufen	18.	almaq
19.	sich konzentrieren	19.	diqqətini cəmləmək
20.	sich leisten	20.	özünə rəva görmək
21.	sich treffen	21.	qarşılaşmaq
22.	sich überlegen	22.	götür-qoy etmək
23.	sich unterhalten	23.	söhbət etmək
24.	sich verlieben	24.	vurulmaq
25.	sich verstehen	25.	başə düşülmək
26.	sich vorbereiten	26.	hazırlaşmaq
27.	sich vorstellen	27.	özünü təqdim etmək / təsəvvür etmək
28.	sich waschen	28.	yuyunmaq
29.	sich wundern	29.	təəccüblənmək
30.	sich wünschen	30.	arzulamaq

Çox ümid edirəm ki, mən Sizə **sich** qayıdış əvəzliyi və onun təsrifi ilə əlaqədar nələrisə başə sala bildim.

DƏRS 3

FELLƏR

die Verben

Fel bölməsi alman dilində də ən geniş bölmələrdəndir. Alman dilində də cümlənin əsas komponenti feldir. Fel haqqında bütün qrammatik qaydaları, yəni felin paradiqmalarını bilən hər bir kəs alman cümlələrini asanlıqla qura bilər. Bəs fel haqqında biz nələri bilməliyik?

1. fellərin təsrifi
2. fellərin idarəsi (hal tələb etməsi)
3. fellərin 3 əsas forması: (1.Präsens 2.Präteritum / Imperfekt 3.Partizip II)
4. zəif fellər
5. qüvvətli fellər
6. qaydalı fellər
7. qaydasız fellər
8. əmr forması
9. zaman formaları
10. qayıdış fellər
11. daimi önlüklü fellər və s.

Fellərə aid olan bütün bu qrammatik özünəməxsusluqları / paradiqmaları biz Sizinlə birlikdə növbəti dərslərimizdə mündərəcəta müvafiq formada öyrənəcəyik.

DƏRS 3.1

KÖMƏKÇİ FELLƏR

die Hilfsverben

haben, sein və werden

Alman dilində köməkçi fellər deyərkən əsasən **haben, sein** və **werden** fellərindən danışılır. Əlavə

olaraq **tun** köməkçi feli də vardır amma bu fel **machen - etmək**felinin sinonimi kimi daha çox əsas fel kimi işlənir.

haben və **sein**

fellərinin təsrifi:

ich **habe**
du **hast**
er **hat**
sie **hat**
es **hat**
wir **haben**
ihr **habt**
sie **haben**
Sie **haben**

haben felinin təsrifi zamanı fikir verin ki, 2-ci və 3-cü şəxsin təkində felin kökündə olan **b** hərfi düşür. Qalan şəxslər üçün isə ümumi qayda, yəni **felin kökü + şəxs şəkilçisi** qaydasına riayət olunur. Bu qaydanı daha yaxşı başa düşə bilmək üçün 3-cü dərəcəyə, **şəxs sonluqları**dərsinə bir də müraciət edə bilərsiniz.

ich **bin**
du **bist**
er **ist**
sie **ist**
es **ist**
wir **sind**
ihr **sind**
sie **sind**
Sie **sind**

sein felinin təsrifində isə təəssüf ki, fellərin təsrifi qaydasına (**felin kökü + şəxs şəkilçisi**) əməl edilmir. Bu felin təsrifini sadəcə əzbərləmək və yadda saxlamaq lazımdır.

haben felinin tərcümə imkanları:

1-ci mənası

1. malik olmaq

Bu mənadan azərbaycan dilində nə yazılı, nə də şifahi formada istifadə edilmir. Yəni azərbaycanlı demir ki, **Mən bir avtomobilə malikəm.**

Azərbaycanlı deyir ki,

Mənim bir avtomobim var.

Buna görə də **haben** feli əsasən 2-ci və 3-cü mənada, yəni:

2-ci mənası

2. VAR

mənasında daha çox istifadə edir. Məsələn:

Mənim bir avtomobilim var.
Sənin bir avtomobilin var.
Onun (kişinin) bir avtomobili var.
Onun (qadının) bir avtomobili var.
Bizim bir avtomobilimiz var.
Sizin bir avtomobiliniz var.

Ich habe ein Auto.
Du hast ein Auto.
Er hat ein Auto.
Sie hat ein Auto.
Wir haben ein Auto.
Ihr habt ein Auto.

Onların bir avtomobili var.
Sizin bir avtomobiliniz var.

Sıralanmada axırıncı **Sizin** bir şəxsə hörmət mənasında müraciət kimi başa düşülür.

Sie habe ein Auto.
Sie habe ein Auto.

Sıralanmada axırıncı **Sie** bir şəxsə hörmət mənasında müraciət kimi başa düşülür.

3-cü mənası

3. yoxdur

mənası məhz bu felin 3-cü mənasıdır. Bu məna alman dilində inkar hissəciyi kimi tanınan **kein** sözünün qeyri müəyyən artikli əvəz etməsi ilə düzəlir. Alman dilində buna **inkar artikli** də deyirlər. Gəlin fikrimizi **haben** felinin **var** mənası üçün quduğumuz cədvəllə əsaslandıraraq:

Mənim bir avtomobilim yoxdur.
Sənin bir avtomobilin yoxdur.
Onun (kişinin) bir avtomobili yoxdur.
Onun (qadının) bir avtomobili yoxdur.
Bizim bir avtomobilimiz yoxdur.
Sizin bir avtomobiliniz yoxdur.
Onların bir avtomobili yoxdur.
Sizin bir avtomobiliniz yoxdur.

Sıralanmada axırıncı **Sizin** bir şəxsə hörmət mənasında müraciət kimi başa düşülür.

Ich habe kein Auto.
Du hast kein Auto.
Er hat kein Auto.
Sie hat kein Auto.
Wir haben kein Auto.
Ihr habt kein Auto.
Sie habe kein Auto.
Sie habe kein Auto.

Sıralanmada axırıncı **Sie** bir şəxsə hörmət mənasında müraciət kimi başa düşülür.

DİQQƏT! UNUTMAYIN! haben feli əsasən bütün isimlərin

1. qeyri müəyyən artikllə

2. **Akkusativ / Təsirlik** halda işlənilməsinə tələb edir.

(kişi

cins:**einen X**, qadın cins:**eine X**, orta cins:**ein X**)

(kişi cins:**keinen X**, qadın cins:**keine X**, orta cins:**kein X**)

Bu nümunədə biz şərti olaraq **avtomobil** sözünü götürdük. Amma bu sözü istənilən konkret və ya mücərrəd bir isimlə də əvəz edə bilərik.

Sein felinin tərcümə imkanları:

Gəlin bu felin bizə məlum olan mənalara fikir verək:

1-ci mənası

1.-am, -əm

2.-san, -sən

3.-dır, -dir, -dur, -dür

4.-ıq, -ik, -uq, -ük

5.-sınız, -siniz, sunuz, sünüz

6.-dırlar, -dirlər, -durlar, -dürlər

müvafiq şəxslərə uyğun şəkilçilər kimi işlənərək canlı və cansız, konkret və abstrakt olan hər bir **şeyin**: insanın, heyvanın, canlının və cansızın, keyfiyyətin və s. məhz həmin şey, məhz həmin cür olduğunu, məhz belə olduğunu, kiminsə razılığını və s. təsdiq edir.

Məsələn:

Bu insan dır .	Das ist ein Mensch.
Sən yaşlı san .	Du bist alt.
Otaq böyük dür .	Das Zimmer ist groß.
Biz tələbə yə ik.	Wir sind Studenten.
Bu alman dili dir və s.	Das ist die deutsche Sprache und so weiter.

Biz bu nümunələrin sayını sonsuzluğa qədər də artırma bilərik.

2-ci mənası

2.deyil

Sein felinin 2-ci mənası sadəcə 1-ci mənanın inkarı kimi qəbul edilmədir və **bunicht** və **kein** inkar hissəcikləri vasitəsi ilə düzəlir.

Fikrimizi yuxarıda **sein** felinin 1-ci mənası üçün qurduğumuz cədvəllə əsaslandıraraq:

Bu insan deyil .	Das ist kein Mensch.
Sən yaşlı deyilsən .	Du bist nicht alt.
Otaq böyük deyil .	Das Zimmer ist nicht groß.
Biz tələbə deyilik .	Wir sind keine Studenten.
Bu alman dili deyil və s.	Das ist nicht die deutsche Sprache und so weiter.

3-cü mənası

3. var

Fikir verirsinizsə bu məna **haben** felinin 2-ci mənasına uyğun gəlir. Amma Bu mənaların yalnız səslənməsi və yazılışı eynidir, daşdıqları anlam isə başqadır. Əgər **haben** felinin **var** mənasına baxsaq, bu məna mənsubluq, yiyəlik, sahiblik, yəni kiminsə nəyəsə və ya nəyinsə nəyəsə malik olduğunu bildirir. Yuxarıda verilmiş **haben** felinin 2-ci mənasına aid nümunələr fikrimizi təsdiq edir.

sein felinin **var** mənası sadəcə əşyanın, varlığın, məvhumun haradasa olduğunu- haradasa **var** olduğunu

bildirməklə alman dilində mövcud olan **es gibt**, yəni **var** ifadəsinin danışıqda sinonimi kimi çıxış edir. **Sein** felinin **var** mənasında işlədildiyi istənilən bir yerdə onu asanlıqla **es gibt** ifadəsi ilə əvəz etmək olar. **Haben** felinin 2-ci mənasından fərqli olaraq burada heç bir mənsubluqdan, sahiblikdən söhbət getmir. Gəlin nümunələrə baxaq:

Burada bir insan var .	Hier ist ein Mensch. və ya Hier gibt es einen Menschen.
Otaqda bir masa var .	Im Zimmer ist ein Tisch. və ya Im Zimmer gibt es einen Tisch.
Masanın üstündə bir kitab var .	Auf dem Tisch ist ein Buch. və ya Auf dem Tisch gibt es ein Buch.

4-cü mənası

4. **yoxdur**

Bu mənanı **sein** feli də eynən **haben** feli kimi **kein** inkar hissəciyi vasitəsi ilə əldə edir. Yuxarıdakı cədvəldən istifadə edərək fikrimizi təsdiq edək.

Burada bir insan yoxdur .	Hier ist kein Mensch. və ya Hier gibt es keinen Menschen.
Otaqda bir masa yoxdur .	Im Zimmer ist kein Tisch. və ya Im Zimmer gibt es keinen Tisch.
Masanın üstündə bir kitab yoxdur .	Auf dem Tisch ist kein Buch. və ya Auf dem Tisch gibt es kein Buch.

Gördüyümüz kimi bu mənə da **haben** felinin 3-cü mənası kimi yazılır və səslənir. Amma artıq **haben** feli ilə **sein** felinin daşdıqları anlam yükünün nə ilə fərqləndiyini biz bacardığımız qədər izah etdik. Ona görə

də azərbaycan dilində bu mənaların eyni yazılışları və səslənmələri bizi çaşdırmalı deyil.

WERDEN

felinin təsrifi

Werden feli azərbaycan dilinə əsasən:

1. **"-acaq", "-əcək", "-yacaq", "-yəcək"** gələcək zaman düzəldən şəkilçilər kimi
2. bəzən cümlədə müstəqil olaraq **əsas fel kimi** işlənir də bilir.
3. **Passiv**də bütün zaman formalarının düzəldilməsində köməkçi fel kimi

Amma hər şeydən əvvəl gəlin bu felin təsrifi ilə, yəni şəxslər üzrə dəyişilməsi ilə tanış olaq:

ich **werde**
du **wirst**
er **wird**
sie **wird**
es **wird**
wir **werden**
ihr **werdet**
sie **werden**
Sie **werden**

İndi isə gəlin bu felin yuxarıda verilmiş hər üç mənası üçün nümunələrlə tanış olaq:

1. **"-acaq", "-əcək", "-yacaq", "-yəcək"** gələcək zaman düzəldən şəkilçilər kimi

Wir werden gerne die deutsche Sprache lernen.

Biz həvəslə alman dilini öyrənəcəyik.

Ihr werdet mit dem Flugzeug fliegen.

Siz (cəmdə) təyyarə ilə uçacaqsınız.

Du wirst die Grammatik verstehen.

Sən qrammatikanı başa düşəcəksən.

2. **bəzən cümlədə müstəqil olaraq əsas fel kimi** işlənir də bilir.

Ich werde Deutschlehrer.

Mən alman dili müəllimi olacağam.

Du wirst Ingebnieur.

Sən mühəndis olacaqsan.

Sie wird Ärztin.

O (qız) həkim olacaq.

3.Passivdə bütün zaman formalarının düzəldilməsində köməkçi fel kimi

Bu haqqda Passivin düzəldilməsinə baxın.

DƏRS 3.2 MODAL FELLƏR

Alman dilində cəmisi aşağıda verilən 6 modal fel mövcuddur:

wollen- istəmək (planlaşdırmaq, etməyə hazır olmaq mənasında)

mögen- xoşlamaq, sevmək, istəmək(münasibət bildirmək mənasında)

müssen- malı, məli (öz istəyi ilə, öz planına uyğun)

sollen- malı, məli (başqasının istəyi ilə, məcburi və ya xahişə görə)

können- bacarmaq (fiziki və zehni)

dürfen- bacarmaq (icazəsi olmaq, etməyə ixtiyarı olmaq)

Amma **mögen** modal felindən əmələ gələn və "**istərdim**" kimi başa düşülən **möchten** feli də bu fellər sırasında işlənir və daha çox **wollen** felinin yerində işlənir, yəni onu əvəz etməklə daha çox etika, nəzakət və felin arzu formasını bildirir.

Fellərin şəxsə görə dəyişməsi zamanı **möchten** feli də modal fellərin şəxsə görə dəyişməsi qaydasına tabe olur. Amma bu feli 7-ci modal fel kimi qəbul etmək lazım deyil. Biz gələcəkdə bu felin **mögen** felinin törəməsi olduğunu biləcəyik.

İndi isə gəlin modal fellərin şəxslər üzrə dəyişməsi ilə tanış olaq:

modal fellərin şəxsə görə dəyişməsi / təsrifi

Modal fellər şəxsə görə dəyişərkən "**sollen**" feli müstəsna olmaqla təkdə qalan digər fellərin kökü dəyişir. Həm də ən çox ona diqqət yetirməliyik ki, **1-ci** və **3-cü** şəxsin təkində şəxs sonluğu qəbul edilmir, yəni **1-ci** və **3-cü** şəxsin təki eyni formada olur. Gəlin modal fellərin şəxslərə görə dəyişməsi cədvəlində fikrimizi daha da əyaniləşdirək.

ich	will	mag	muß	soll	kann	darf	möchte
du	willst	magst	mußt	sollst	kannst	darfst	möchtest
er	will	mag	muß	soll	kann	darf	möchte
sie	will	mag	muß	soll	kann	darf	möchte
es	will	mag	muß	soll	kann	darf	möchte
wir	wollen	mögen	müssen	sollen	können	dürfen	möchten
ihr	wollt	mögt	müsst	sollt	könnt	dürft	möchtet
sie	wollen	mögen	müssen	sollen	können	dürfen	möchten
Sie	wollen	mögen	müssen	sollen	können	dürfen	möchten

Modal fellərin əsas fellərdən fərqi odur ki, modal fellər hərəkət bildirmir, sadəcə hərəkətə münasibəti bildirir.

Nümunə: - Mən alman dilini öyrənirəm.

- Ich lerne deutsche Sprache.

cümləsində «öyrənmək» (lernen) əsas feldir və hərəkət bildirir. Yəni nə etdiyimizi bildirir. İndi isə 2-ci nümunəyə baxaq:

Nümunə: - Mən alman dilini öyrənmək **istəyirəm**.

- Ich **will** deutsche Sprache lernen.

cümləsindəki «**istəmək**» feli, yəni «**wollen**» feli hərəkəti deyil, hərəkətə münasibəti bildirir.

modal felli nəqli cümlələr

1. Tərkibində modal fel olan nəqli cümlədə əsasən cümlə üzvlərinin sıralanması aşağıda verildiyi kimi olur:

1-ci yerdə mübtəda	2-ci yerdə modal fel	3-cü, 4-cü vəsair yerdə qalan cümlə üzvləri	cümlənin sonunda əsas felin məsdəri
------------------------------	--------------------------------	---	---

Nümunə:

1-ci yerdə İch	2-ci yerdə <u>will</u>	3-cü yerdə in Baku	4-cü yerdə Deutsch	cümlənin sonunda <u>lernen?</u>
--------------------------	----------------------------------	------------------------------	------------------------------	---

Tərcüməsi: - Mən Bakıda alman dili **öyrənmək istəyirəm**.

modal felli sual cümlələr

Adi sual cümlələrində olduğu kimi tərkibində modal fel olan sual cümlələri də 2 yerə bölünür:

1. **Sual sözsüz sual cümlələri**

1. **Sual sözlü sual cümlələri**

modal felli sual sözsüz sual cümlələri

Tərkibində modal fel olan sual sözsüz sual cümlələrində:

1-ci yerdə modal fel	2-ci yerdə əsasən mübtəda	3-cü, 4-cü vəsair yerdə qalan cümlə üzvləri	cümlənin sonunda əsas felin məsdəri
--------------------------------	-------------------------------------	---	---

Fikrimizin təsdiqi üçün yuxarıda verilmiş tərkibində modal fel olan nəqli cümləyə müraciət edək.

Nəqli cümlə

1-ci yerdə	2-ci yerdə	3-cü yerdə	4-cü yerdə	cümlənin sonunda
İch	<u>will</u>	in Baku	Deutsch	<u>lernen.</u>

İndi isə bu nəqli cümlədən sual sözsüz sual cümləsi düzəldək:

Sual cümləsi

1-ci yerdə	2-ci yerdə	3-cü yerdə	4-cü yerdə	cümlənin sonunda
<u>Will</u>	ich	in Baku	Deutsch	<u>lernen?</u>

modal felli sual sözlü sual cümlələri

3. Tərkibində modal fel olan sual sözlü sual cümlələrində 1-ci yerdə sual sözü, 2-ci yerdə modal fel, sonra qalan cümlə üzvləri və nəhayət cümlənin sonunda əsas fel məsdər formasında yazılır. Fikrimizi daha da aydınlaşdırmaq üçün nümunə kimi qötürdüyümüz nəqli cümlədən indi isə sual sözlü sual cümləsi düzəldək:

Nəqli cümlə

1-ci yerdə	2-ci yerdə	3-cü yerdə	4-cü yerdə	cümlənin sonunda
İch	<u>will</u>	in Baku	Deutsch	<u>lernen.</u>

Sual cümləsi

1-ci yerdə	2-ci yerdə	3-cü yerdə	4-cü yerdə	cümlənin sonunda
Wer	<u>will</u>	in Baku	Deutsch	<u>lernen?</u>

Tərkibində modal fel olan sual sözlü sual cümləsində cümlə üzvlərinin sıralanması aşağıdakı kimidir:

1-ci yerdə	2-ci yerdə	3-cü, 4-cü və sair yerdə	cümlənin sonunda
sual sözü	modal fel	qalan cümlə üzvləri	əsas felin məsdəri

Bu isə o deməkdir ki, bütün cümlə növlərində ancaq və ancaq modal felin yeri dəyişir, əsas fel isə həmişə məsdər formasında cümlənin sonunda yazılır.

DƏRS 3.3

FELLƏRİN İDARƏSİ

die Rektion der Verben

Fellərin idarəsi deyərkən fellərin hal tələb etməsi başa düşülür. Bu isə o deməkdir ki, feldən sonra gələn isimlər (əsasən Objektlər) hər hansı bir halda olmalıdırlar.

Nominativ hal tələb edən fellər:

Bu fellər elə fellərdir ki, onlardan yalnız

a) canlılar üçün kim?/wer?

b) cansızlar üçün nə?/was?

suallarını vermək olur. Məsələn:

Das ist mein Freund.

Bu mənim dostumdur (kim?).

Hier arbeitet deine Lehrerin.

Burada sənin müəllimən (kim?) işləyir.

Im Zimmer steht ein Bücherregal.

Otaqda bir kitab dolabı (nə?) durur. və s.

Genitiv hal tələb edən fellər:

Alman dilində heç bir fel bu halı tələb etmir.

Dativ hal tələb edən fellər:

Bu fellər elə fellərdir ki, onlardan yalnız

a) canlılar üçün kimə?/wem?

b) cansızlar üçün nəyə?/wem?

suallarını vermək olur. Məsələn:

Du gibst den Kuli deinem kleinen Bruder.

Sən qələmi kiçik qardaşına (kimə?) verirən.

Ich helfe dir.

Mən sənə (kimə?) kömək edirəm. və s.

Akkusativ hal tələb edən fellər:

Bu fellər elə fellərdir ki, onlardan yalnız

a) canlılar üçün kimi?/wen?

b) cansızlar üçün nəyi?/was?

suallarını vermək olur. Məsələn:

Der lehrer ruft den Studenten.

Müəllim tələbəni (kimi?) çağırır.

Ich liebe meine Muttersprache.

Mən ana dilimi (nəyi?) sevirəm. və s.

Əgər biz fellərin idarəsini, yəni hal tələb etməsini düzgün bilməsək təbii ki, fərdən sonra gələn isimləri lazım olan düzgün halda yazma bilməyəcəyik. Bu qaydaya düzgün riayət etmək üçün mütləq isimlərin cinsə aid olduğunu biz əvvəlcədən bilməliyik. Ona görə də istədiyiniz və ya rast gələn alman isimlərini mütləq onların cinsi ilə bir yerdə öyrənib yadda saxlamağa çalışın.

DƏRS 3.4

DAIMI ÖNLÜKLÜ FELLƏR

die Verben mit festen Präpositionen

Daiumi önlüklü fellər deyərkən elə fellər başa düşülür ki, onların özlərinin xüsusi önlükləri vardır və bu fellər həmişə məhz öz önlükləri ilə birlikdə işlənir. Hər bir önlük isə müəyyən bir hal tələb edir. Deməli, biz daiumi önlüklü felləri əzbərləyib yadda saxlamalıyıq. Mən Sizə daha çox rast gəlinən daimi önlüklərin siyahısını və onlara aid kifayət qədər nümunələr verəcəyəm. Siz isə həmin siyahıdan Sizə lazım olan önlüklü felləri tədriclə əzbərləməyə çalışmalısınız. Biz alman dilini öyrənmək istəyiriksə bu da dil üçün ən vacib olan komponentlərdəndir. Bilirəm ki, azərbaycan dilində önlük olmadığı üçün belə felləri yadda saxlamaq qismən çətindir. Amma başqa yolumuz da yoxdur. Beləliklə, daimi önlüklü fellərin siyahısı:

1.	abhängen	von	Dat.	asılı olmaq	1.
2.	es hängt ab	von	Dat.	bu ondan asılıdır	2.
3.	achten	auf	Akk.	diqqət vermək	3.
4.	anfangen	mit	Dat.	başlamaq	4.
5.	ankommen	auf	Akk.	irəli gəlmək / asılı olmaq	5.
6.	anpassen sich	an	Akk.	vərdis etmək / uyğunlaşmaq	6.
7.	antworten	auf	Akk.	cavab vermək	7.
8.	jdn. ärgern	mit	Dat.	hirsələnmək (nəyəsə)	8.
9.	ärgern sich	über	Akk.	acıqlanmaq / hirsələnmək	9.
10.	aufhören	mit	Dat.	dayanmaq / kəsilmək	10.
11.	aufpassen	auf	Akk.	baxmaq / göz yetirmək	11.
12.	aufregen sich	über	Akk.	əsəbiləçmək	12.
13.	ausgeben	für	Akk.	xərcləmək / sərf etmək	13.
14.	bedanken sich	bei	Dat.	təşəkkür etmək	14.
		für	Akk.		
15.	beginnen	mit	Dat.	başlamaq	15.
16.	befreien	von	Dat.	qurtulmaq / xilas olmaq	16.
		aus	Dat.		
17.	beklagen sich	bei	Dat.	şikayətlənmək / şikayət etmək	17.
		über	Akk.		
18.	bemühen sich	um	Akk.	əldə etmək / nail olmaq	18.
19.	berichten	über	Akk.	məlumat vermək	19.
20.	beschäftigen sich	mit	Dat.	məşğul olmaq	20.
21.	beschweren sich	bei	Dat.	şikayətlənmək / şikayət etmək / gileylənmək	21.

		über	Akk.		
22.	bestehen	aus	Dat.	ibarət olmaq	22.
23.	beteiligen sich	an	Dat.	iştirak etmək	23.
24.	bewerben sich	um	Akk.	ərizə vermək	24.
25.	beziehen sich	auf	Akk.	aid olmaq	25.
26.	bitten	um	Akk.	soruşmaq	26.
27.	denken	an	Akk.	fikirləşmək	27.
28.	diskutieren	über	Akk.	müzakirə etmək	28.
29.	einladen	zu	Dat.	dəvət etmək	29.
30.	entscheiden sich	für	Akk.	qərara gəlmək	30.
31.	entschließen sich	zu	Dat.	qərar gəlmək	31.
32.	entschuldigen sich	bei	Dat.	üzr istəmək	32.
		für	Akk.		
33.	erfahren	von	Dat.	bilmək	33.
34.	erholen sich	von	Dat.	istirahət etmək	34.
35.	eintreten			daxil olmaq	35.
36.	erinnern sich	in	Akk.	xatırlamaq	36.
37.	erkennen	an	Akk.	tanımaq	37.
38.	erkundigen sich	an	Dat.	məlumat almaq	38.
39.	erschrecken	nach	Dat.	dəhşətə gəlmək / qorxmaq	39.
40.	erzählen	über	Akk.	danışmaq / nağıllamaq / söyləmək	40.
		über	Akk.		
41.	fragen	von	Dat.	soruşmaq	41.
42.	freuen sich	nach	Dat.	şad olmaq	42.
		auf	Akk.		
43.	fürchten sich	über	Akk.	qorxmaq /ehtiyat etmək	43.
44.	garantieren	von	Dat.	zəmanət vermək	44.
45.	gehen (es geht)	für	Akk.	söhbət gedir /danışılır (nəyinsə haqqında)	45.
46.	gehören	um	Akk.	aid olmaq / məxsus olmaq	46.
47.	geraten	zu	Dat.	düşmək (hala, vəziyyətə)	47.
		in	Akk.		
48.	gewöhnen sich	unter	Akk.	öyrəşmək	48.
49.	grenzen	an	Akk.	həmsərhədd olmaq	49.
50.	glauben	an	Akk.	inanmaq	50.
51.	gratulieren	an	Akk.	təbrik etmək	51.
52.	halten	zu	Dat.	hesab etmək	52.
53.	es handelt sich	für	Akk.	söhbət gedir /danışılır (nəyinsə haqqında)	53.
54.	handeln	um	Akk.	danışmaq / hərəkət etmək	54.

55.	helfen	von	Dat.	kömək etmək	55.
56.	herrschen	bei	Dat.	hökm sürmək / bir dili yaxşı bilmək	56.
57.	hindern	über	Akk.	mane olmaq	57.
58.	hoffen	an	Dat.	güman etmək	58.
59.	hören	auf	Akk.	eşitmək	59.
60.	informieren sich	von	Dat.	məlumatlanmaq	60.
61.	interessieren sich	über	Akk.	marəqlanmaq	61.
62.	interessiert sein	für	Akk.	marəqlı olmaq	62.
63.	irren sich	an	Dat.	səhv salmaq	63.
64.	klagen	in	Dat.	şikayətlənmək	64.
65.	kämpfen	über	Akk.	mübarizə etmək (aparmaq)	65.
66.	kommen	für	Akk.	çatmaq	66.
67.	es kommt an	zu	Dat.	iş bundadır ki	67.
68.	konzentrieren sich	auf	Akk.	diqqəti cəmləşmək	68.
69.	kümmern sich	auf	Akk.	qayğısına qalmaq	69.
70.	lachen	um	Akk.	gülmək	70.
71.	leiden	über	Akk.	əziyyət çəkmək	71.
		an	Dat.		
		unter	Dat.		

72.	jdm. liegt	an	Dat.	asılı olmaq	72.
73.	nachdenken	über	Akk.	fikirləşmək	73.
74.	protestieren	gegen	Akk.	etiraz etmək	74.
75.	rächen sich	an	Dat.	qisas almaq	75.
		für	Akk.		
76.	raten jdm.	zu	Dat.	məsləhət görmək	76.
77.	retten	vor	Dat.	xilas etmək / qurtarmaq	77.
78.	rechnen	mit	Dat.	hesablamaq / nəzərdə tutmaq	78.
79.	reden	über	Akk.	danışmaq (nə haqqdasa)	79.
		von	Dat.	danışmaq (nədənsə)	
80.	riechen	nach	Dat.	iy vermək	80.
81.	sagen	über	Akk.	demək (haqqında)	81.
		zu	Dat.	demək (fikir söyləmək)	
82.	schicken	an	Akk.	göndərmək / yollamaq (ünvana)	82.
		zu	Dat.	göndərmək / yollamaq (kiməsə)	
83.	schimpfen	über	Akk.	söymək	83.
84.	schmecken	nach	Dat.	dadı olmaq	84.
85.	schreiben	an	Akk.	yazmaq (kiməsə)	85.
		an	Dat.	yazmaq (nəyinsə üstündə işləmək)	

86.	jdm. schützen sich	über	Akk.	yazmaq (nə haqqdasa)	86.
87.	sehnen sich	vor	Dat.	müdafifə etmək	87.
88.	sehen	nach	Dat.	darıxmaq	88.
89.	sorgen	von	Dat.	görmək (nəyinsə izini)	89.
90.	sorgen sich	für	Akk.	gayğısına qalmaq	90.
91.	sprechen	um	Akk.	niqaran (narahat) olmaq	91.
92.	stauen	mit	Dat.	danışmaq (kimləsə)	92.
93.	sterben	über	Akk.	danışmaq (nə haqqdasa)	93.
94.	streiten	über	Akk.	təəccüblənmək	94.
95.	stören	an	Dat.	olmək (xəstəlikdən)	95.
96.	tauschen	für	Akk.	ölmək (uğrunda)	96.
97.	träumen	mit	Dat.	mübahisə etmək (kimləsə)	97.
98.	teinehmen	für	Akk.	mübahisə etmək (nəyəsə görə)	98.
99.	telefonieren	um	Akk.	mübahisə etmək (nəyinsə üstündə)	99.
100.	treffen sich	bei	Dat.	mane olmaq	100.
101.	etw. zu tun haben	gegen	Akk.	dəyişmək	101.
102.	trennen sich	von	Dat.	arzulamaq /xəyal etmək/yuxuda görmək	102.
103.	überzeugen sich	an	Dat.	iştirak etmək	103.
104.	unterhalten sich	mit	Dat.	zəng etmək	104.
105.	unterscheiden sich	mit	Dat.	görüşmək (kimləsə)	105.
106.	verabreden sich	mit	Dat.	işi olmaq (kimləsə, nə iləsə)	106.
107.	verabschieden sich	mit	Dat.	ayrılmaq	107.
108.	vergessen	von	Dat.	əmin etmək	108.
109.	vergleichen	mit	Dat.	danışmaq /söhbət etmək (nə barədəsə)	109.
110.	verlassen sich	über	Akk.		110.
111.	verlieben sich	von	Dat.	fərqlənmək	111.
112.	verstehen sich	mit	Dat.	razılaşmaq	112.
113.	verstehen	von	Dat.	vidalaşmaq	113.
114.	vertiefen sich	auf	Akk.	unutmaq	114.
115.	vertrauen	mit	Dat.	müqayisə etmək	115.
116.	verzichten	auf	Akk.	arxalanmaq	116.
117.	vorstellen sich	in	Akk.	aşiq olmaq / vurulmaq	117.
		in	Akk.	dərinləşmək	
		mit	Dat.	bir-birini başa düşmək	
		von	Dat.	anlamaq / başa düşmək	
		auf	Akk.	etibar etmək	
		auf	Akk.	imtina etmək	
		unter	Dat.	təsəvvür etmək	

118.	vorbereiten sich	auf	Akk.	hazırlaşmaq	118.
119.	warnen	vor	Dat.	qorumaq	119.
120.	warten	auf	Akk.	gözləmək	120.
121.	werden	zu	Dat.	olmaq /yetişmək	121.
122.	wissen	von	Dat.	bitmək	122.
123.	wundern sich	über	Akk.	təəccüblənmək	123.
124.	zuschauen	auf	Dat.	baxmaq	124.
125.	zusehen	an	Dat.	müşayət etmək	125.
126.	zweifeln	an	Dat.	şübhə etmək	126.

Beləliklə Siz daha tez-tez rast gəlinən daimi önlüklü fellərin siyahısı ilə tanış oldunuz. Bir daha yadda saxlayın ki, daimi önlüklü fellərdən istifadə zamanı bu qaydaya ciddi riayət olunmalıdır. Fikrimizi daha da aydınlaşdırmaq üçün bu fellərdən biri ilə, misal üçün :

warten - gözləmək

felindən istifadə edərək bir nümunə cümlə qurmaq istəyirəm. Bunun üçün nəyə fikir verməliyəm?

1. bu fel hansı önlüyü tələb edir
2. həmin önlük hansı halı tələb edir
3. önlükdən sonra gələn ismin cinsi nədir
4. həmin cinsli isim müvafiq halda necə olmalıdır

Əgər mən bütün bu suallara düzgün cavab versəm, deməli qurduğum cümlə də qrammatik olaraq doğru olacaqdır.

İndi isə cümləni quraq:

Ich warte auf meinen Freund.

Mən dostumu gözləyirəm.

Mən bu cümləni qurarkən fikir verdim ki,

1. **warten** feli **auf** önlüyü tələb edir
2. **auf** önlüyü **Akkusativ** halı tələb edir
3. **mein Freund** ismi kişi cinslidir
4. kişi cinsi üçün **mein** yiyəlik əvəzliyi **Akkusativ**də **meinen** olur.

Beləliklə mən qurduğum cümlənin qrammatik olaraq doğru olduğunu sübut etdim. Siz də biliyiniz və imkanlarınız daxilində istədiyiniz qədər belə cümlələr qura və onların qrammatik olaraq doğru olduğunu sübut edə bilərsiniz.

DƏRS 3.5

YALNIZ HAL TƏLƏB EDƏN FELLƏR

die Fallverben

Yalnız hal tələb edən fellər deyərkən nə başa düşülməlidir?

Siz bilirsiniz ki, əsasən bütün dillərdə fellərin idarəsi, yəni onların özlərindən sonra gələn ismin hansı halda durmasını təkləb etmələri kimi qrammatik xüsusiyyətləri vardır. Bəs biz necə müəyyən edək ki, qarşımıza çıxan isim hansı halı tələb edir? - Bu sualı cavablandırmaq indi elə də çətin deyil. Nə üçün çətin deyil?:

Biz bilirik ki, fellər şəxslərə görə, yəni cümlənin mübtədasına görə, daha başqa cür desək subjektə görə təsərif edilir. Bu isə o deməkdir ki, feldən heç bir zaman subyektə/mübtədəyə sual verilməz. Çünki **subjekt həmişə Nominativ halda olur və başqa halda ola bilməz**. Bundan çıxış edərək belə qənaətə qəlibrik ki,

0. feldən Subjektə sual verilmir. Yəni felin Nominativ tələb edir deməsi doğru deyil.

1. Biz 3.3 dərşimizdə fellərin heç bir zaman Genitiv hal tələb etmədiyini öyrəndik.

2. Biz 3.4 dərşimizdə daimi önlüklü fellərin siyahısı ilə tanış olduq.

3. Biz 3.3 dərşimizdə fellərin tələb etdiyi halı suallarfeldə sual verməklə təyin etməyi bildik, yəni:

a) feldən çıxış edərək sonra gələn ismə - kimə? nəyə? (wem?) sualı verilirsə deməli fel Dativ hal tələb edir.

b) feldən çıxış edərək sonra gələn ismə - kimi? nəyi? (wen?) sualı verilirsə deməli fel Akkusativ hal tələb edir.

Bütün dediklərimizdən çıxış edərək yalnız hal tələb edən felləri necə təyin edək?

1. Felin **daimi önlüklü** olmadığını siyahı ilə təyin edək. Əgər fel daimi önlüklüdürsə, orad tam məlumat var.

2. Genitiv hal tələb edə bilmədiyini bəllidir.

3. a) feldən ismə Dativ halın suallarını verək: **wem?** / kimə? nəyə?

b) feldən ismə Akkusativ halın suallarını verək: **wen? was?** / kimi? nəyi?

Əgər feldən çıxış edərək feldən sonra gələn ismə bu hallardan birinin sualını verə biliriksə, deməli fel müvafiq olaraq həmin halı tələb edir. Fikrimizi əsaslandırmaq üçün gəlin bir felə müraciət edək.

Məsələn, **lieben** - sevmək feli:

Ich liebe meine Muttersprache.

Mən ana dilimi sevirəm.

1. Felin **daimi önlüklü** olmadığını siyahı ilə təyin edək. Əgər fel daimi önlüklüdürsə, orada tam məlumat var.

2. Genitiv hal tələb edə bilmədiyini bəllidir.

3. İndi isə **lieben** felindən çıxış edərək ondan sonra gələn ismə qalan 2 halın mevafiq suallarını verək:

a). Mən sevirəm. (Burada: **kimə? nəyə?** suallarını vermək olmur, deməli Dativ də deyil.)

b). Mən sevirəm. (Burada: **kimi? nəyi?** suallarını vermək olur, deməli Akkusativdir.)

Beləliklə biz **lieben** felinin Akkusativ hal tələb etdiyini təyin edə bildik.

Gəlin indi də **helfen** - kömək etmək felinə baxaq:

Ich helfe meiner Schwester.

Mən bacıma kömək edirəm.

1. Felin **daimi önlüklü** olmadığını siyahı ilə təyin edək. Əgər fel daimi önlüklüdürsə, orada tam məlumat var.

2. Genitiv hal tələb edə bilmədiyini bəllidir.

3. İndi isə feldə çıxış edərək feldən sonra gələn ismə qalan 2 halın mevafiq suallarını verək:

a). Mən kömək edirəm. (**kimi? nəyi?**, suallarını vermək olmur, deməli Akkusativ deyil.)

b). Mən kömək edirəm. (**kimə? nəyə?**), suallarını vermək olur, deməli Dativ hal tələb edir.)

Amma belə hallar da var ki,:

fel bir deyil iki halı da tələb edə bilir. Yəni cümlədə bir neçə subjekt / isim varsa feldən çıxış edərək onlara həm Dativ, həm də Akkusativ halların suallarını vermək olur.

Lakin belə bir halla da rastlaşmaq olur ki,

1. fel **daimi önlüklü** deyil

2. feldən Dativ halın sualını vermək olmur

3. feldən Akkusativ halın sualını vermək olmur

Bu zaman bilməliyik ki, bu fellər də **önlük tələb edirlər**. Amma bu önlüklər daimi önlüklər deyil. Felin işlənmə yerindən və ondan çıxış edərək verilən suallardan aıslı olaraq önlüklər də, hallar da dəyişilə bilər.

Yəni belə demək olar ki, bu önlüklər **sərbəst önlüklərdir**. Çünki, öz məqsədimizdən və marağımızdan asılı olaraq biz onları dəyişə bilirik. **Daimi önlüklü** fellərdə isə nə önlüyü, nə də halı dəyişmək bizim istəyimizdən asılı deyil.

DƏRS 3.6 SƏRBƏST ÖNLÜKLÜ FELLƏR

die Verben mit freien Präpositionen

Sərbəst önlüklü fellər deyərkən nə başa düşülməlidir? Biz bu suala artıq 3.5 dərsmizdə cavab vermişik. Biz orada araşdıraraq

1. daimi önlüklü fellərin nə olduğunu,
2. hal tələb edən önlüklərin nə olduğunu,
3. sərbəst önlük tələb edən fellərin nə olduğunu

izah etdik. Amma hər ehtimala qarşı **sərbəst önlük tələb edən fellərin** nə olduğunu bir daha diqqətinizə çatdırıram.

Belə hallar halla da rastlaşmaq olur ki,

1. fel **daimi önlüklü** deyil
2. feldən Dativ halın sualını vermək olmur
3. feldən Akkusativ halın sualını vermək olmur

Bu zaman bilməliyik ki, bu fellər də **önlük tələb edirlər**. Amma bu önlüklər daimi önlüklər deyil. Felin işlənmə yerindən və ondan çıxış edərək verilən suallardan aışlı olaraq önlüklər də, hallar da dəyişilə bilər. Yəni belə demək olar ki, bu önlüklər **sərbəst önlüklərdir**. Çünki, öz məqsədimizdən və marağımızdan asılı olaraq biz onları dəyişə bilirik. **Daimi önlüklü** fellərdə isə nə önlüyü, nə də halı dəyişmək bizim istəyimizdən asılı deyil.

Sərbəst önlük tələb edən fellərin daha yaxşı anlaşılması üçün gəlin bir nümunə cümləyə müraciət edək.

1. Ich arbeite im Zimmer.

Mən otaq**da** işləyirəm.

2. Ich arbeite mit meinem Bruder.

Mən qardaş**la** işləyirəm.

3. Ich arbeite bei einer Firam.

Mən bir firm**da** işləyirəm.

4. Ich arbeite von morgen bis abend.

Mən səhərd**ən** axşam**adək** işləyirəm.

5. Ich arbeite auf dem Dach.

Mən evin dam**ında** işləyirəm.

6. Ich arbeite für einer Firam.

Mən bir firma **üçün** işləyirəm.

7. **Ich arbeite wegen der Zufriedenheit meiner Familie.**

Mən ailəmin əmin amanlığı **naminə** işləyirəm.

Fikir verirsinizsə eyni bir fellə müxtəlif cümlələrdə müxtəlif önlüklər və müxtəlif hallar işlədilir. Belə nümunələrin sayını biz istədiyimiz qədər artırma bilərik.

1-ci nümunədə: in Dat.

2-ci nümunədə: mit Dat.

3-cü nümunədə: bei Dat.

4-cü nümunədə: von Dat. bis Akk.

5-cı nümunədə: auf Dat.

6-cı nümunədə: für Akk.

7-ci nümunədə: wegen Gen.

DƏRS 3.7 ƏSAS FELLƏR

die Grundverben

Əsas fellər deyərkən biz nəyi başa düşməliyik? Bu suala düzgün cavab vermək üçün fellərin təsnifatına / bölgüsünə bir daha fikir verək:

1. **köməkçi fellər** (haben, sein, werden, tun)

Bu fellər əsasən müxtəlif zaman formalarının düzəldilməsində köməkçi fel kimi istifadə edilir. Çox nadir hallarda onlara əsas fel kimi də rast gəlinir.

2. **modal fellər** (wollen, mögen, müssen, sollen, können, dürfen)

Bu fellər əsasən hərəkəti deyil, hərəkətə münasibəti /modallığı bildirir. Çox nadir hallarda əsas fel yerində çıxış edir.

3. **əsas fellər** (bütün qalan fellər)

Bu fellər əsasən hərəkəti bildirir və tam mənalıdır. Zaman formasından, cümlənin Aktivdə və ya Passivdə olmasından asılı olaraq cümlədə bir neçə fel olsa da belə, yenə də onlar əsas fel funksiyasını yerinə yetirir.

DƏRS 3.8 FELLƏRİN 3 ƏSAS FORMASI

3 Grundformen der regelmäßigen Verben

Fellərin 3 əsas forması deyərkən nə başa düşülməlidir? Bu suala cavab verməzdən əvvəl onu deyim ki, fellər haqqında danışarkən biz ilkin olaraq onların məsdərini nəzərdə tuturuq. Felin məsdəri dedikdə felin dəyişməmiş hissəsi, yəni şəxsi və zamanı bəlli olmayan forması anlaşılır. Amma təbii ki, biz fellərə həmişə məsdər formada rast gəlmirik. Onlar gah müxtəlif şəxslər üzrə təsrif edilmiş, gah da müxtəlif zaman formalarında qarşımıza çıxır. Bu müxtəlifliklər içərisində daha çox lazımlılığına və daha tez-tez rast gəlinməsinə görə **fellərin üç əsas forması** anlayışı yaranmışdır. Üç əsas forma deyərkən

1. indiki zaman üçün əsas olan **məsdər** (əsasən III şəxsin təkini yadda saxlayın)
2. nəqli keçmiş üçün əsas olan **Präteritum / Imperfekt** (hər iki ada rast gəlinir)
3. (indiki) bitmiş zaman üçün əsas olan **Partizip II** başa düşülür.

Fellərin üç əsas formasından danışarkən deməliyik ki, üç əsas formanın düzəldilməsi fərqi görə fellər iki qrupa bölünürlər.

1. **die regelmäßige Verben** / Qaydalı fellər (dərs 3.9)
2. **die unregelmäßige Verben** / Qaydasız fellər (dərs 3.10)

Qaydalı fellərin 3 əsas forması

3-Grundformen der Grundverben

1-ci əsas forma: felin təsrifi. Məsələn **wohnen** - yaşamaq feli

ich wohne
du wohnst
er wohnt
sie wohnt
es wohnt
wir wohnen
ihr wohnt
sie wohnen
Sie wohnen

Məsələn **arbeiten** - işləmək feli

ich arbeite
du arbeitest
er arbeitet

sie arbeitet
es arbeitet
wir arbeiten
ihr arbeitet
sie arbeiten
Sie arbeiten

2-ci əsas forma: Präteritum /İmperfekt

Fellərin bu əsas forması dərsliklərdə Präteritum və ya İmperfekt adlanır. Präteritum /İmperfekt alman dilində olan 6 zaman formalarından biridir (nəqli keçmiş). Qaydalı fellər üçün 2-ci əsas formanın, yəni Präteritum /İmperfekt zaman formasının düzəldilməsi qaydası:

Präteritum /İmperfekt = Stamm + te
Präteritum /İmperfekt = felin kökü + te

lernen leben lieben
kaufen
sagen
fragen
wohnen
telefonieren
reservieren
studieren

lieb + te, kauf + te, sag + te, frag + te, wohn + te, telefonier + te, reservier + te, studier + te

Diqqət! sonu əsasən **t,d** ilə bitən fellərdə **fel kökü** ilə **-te** arasında əlavə olaraq **-e** hərfi də yazılır. Bu tələffüzü asanlaşdırmağa xidmət edir.

antworten
arbeiten
widmen

arbeit+e+te, widm+e+te

3-cü əsas forma:

3-cü əsas forma deyərkən Partizip II forması başa düşülür. Bu isə əsasən

A. ge sözünü (Präfix) + **fel kökü** + **t**,

Məsələn: ge + lieb + t, ge + kauf + t, ge + sag + t, ge + frag + t, ge + wohn + t,

B. sonu əsasən **t,d** ilə bitən fellərdə isə **ge** sözünü (Präfix) + **fel kökü** + **e + t**

Məsələn: **ge + arbeit + e +t, ge + widm +e + t** vasitəsi ilə düzəlir düzəlir,

C. Sonu **-ieren** ilə bitən fellərdə isə Partizip II formasını düzəltmək üçün **ge** sözünü əlavə edilmir.

Məsələn: telefonier + t, reservier + t, studier + t və sair.

D. Ayrılmayan sözləri ilə olan fellərdə də

Məsələn:

besuchen

gebaruchen

erlernen

verbrauchen

zerschellen

entadeln

Partizip II formasını düzəltmək üçün **ge** sözünü əlavə edilmir.

Məsələn: besuch + t, gebrauch + t, erlern + t, verbrauch + t, zerschell +t, entadel+ t və sair.

Qaydasız fellərin 3 əsas forması

3-Grundformen der unregelmäßigen Verben

Bu fellərin 3 əsas formasını əsassən əzbərləməklə yadda saxlamaq olar.

DƏRS 3.9

QAYDALI FELLƏR

die regelmäßigen Verben

Qaydalı fellər deyərkən fellərin 3 əsas forması, yəni fellərin müxtəlif zaman formaları düzələrkən kök saitini dəyişməyən fellər nəzərdə tutulur. b> 3 əsas forma deyərkən aşağıdakı 3 zaman forması başa düşülür:

1. **Präsens**
2. **Imperfekt**
3. **Perfekt/Partizip II**

Buna misal olaraq bir neçə felin adı çəkilən zaman formalarının düzəldilməsinə baxaq. Verilən nümunələrdə qısa olsun deyə biz yalnız 3-cü şəxsin tək üçün, yəni, **er, sie, es = man** üçün olan zaman formalarını veririk:

	lernen, wohnen, kaufen, fragen, lieben
1. Präsens	lernt, wohnt, kauft, fragt, lebt
2. Imperfekt	lernte, wohnte, kaufte, fragte, lebte
3. Perfekt/Partizip II	gelernt, gewohnt, gekauft, gefragt, gelebt

Belə felləri Siz özünüz də şəxsə görə asanlıqla dəyişdirə bilərsiniz.

DƏRS 3.10

QAYDASIZ FELLƏR

die unregelmäßigen Verben

Qaydasız fellər deyərkən fellərin 3 əsas forması, yəni fellərin müxtəlif zaman formaları düzəlkən kök saitini dəyişən fellər nəzərdə tutulur. 3 əsas forma deyərkən aşağıdakı 3 zaman forması başa düşülür:

1. **Präsens**
2. **Imperfekt**
3. **Perfekt/Partizip II**

Buna misal olaraq bir neçə felin adı çəkilən zaman formalarının düzəldilməsinə baxaq. Verilən nümunələrdə qısa olsun deyə biz yalnız 3-cü şəxsin tək üçün, yəni, **er, sie, es = man** üçün olan zaman formalarını veririk:

	gehen, sehen, finden, nehmen, bringen, geben
1. Präsens	geht, sieht, findet, nimmt, bringt, gibt
2. Imperfekt	ging, sah, fand, nahm, brachte, gab
3. Perfekt/Partizip II	gegangen, gesehen, gefunden, genommen, gebracht, gegeben

Belə felləri Siz özünüz də şəxsə görə asanlıqla dəyişdirə bilərsiniz.

DƏRS 3.11

ZƏİF FELLƏR

die schwachen Verben

Zəif fellər deyərkən fellərin təsrifi zamanı, yəni fellər şəxsə görə dəyişərkən kök saitini dəyişməyən fellər nəzərdə tutulur. Buna misal olaraq bir neçə feli təsrif edək:

ich du er, sie, es = man	lernen, wohnen, kaufen, fragen, lieben lerne, wohne, kaufe, frage, liebe, lernst, wohnst, kaufst, fragst, liebst, lernt, wohnt, kauft, fragt, liebt,
wir ihr sie, Sie	lernen, wohnen, kaufen, fragen, lieben, lernt, wohnt, kauft, fragt, liebt, lernen, wohnen, kaufen, fragen, lieben,

Belə felləri Siz özünüz də şəxsə görə asanlıqla dəyişdirə bilərsiniz.

DƏRS 3.12

QÜVVƏTLİ FELLƏR

die starken Verben

Qüvvətli fellər deyərkən fellərin təsrifi zamanı, yəni fellər şəxsə görə dəyişərkən kök saitini dəyişən fellər nəzərdə tutulur. Buna misal olaraq bir neçə feli təsrif edək:

ich du er, sie, es = man	sehen, geben, nehmen, fahren, laufen sehe, gebe, nehme, fahre, laufe, siehst, gibst, nimmst, fährst, läufst, sieht, gibt, nimmt, fährt, läuft,
wir ihr sie, Sie	sehen, geben, nehmen, fahren, laufen, seht, gebt, nehmt, fahrt, lauft, sehen, geben, nehmen, fahren, laufen,

Belə felləri Siz özünüz də şəxsə görə asanlıqla dəyişdirə bilərsiniz.

DƏRS 3.11

QAYIDIŞ FELLƏR

die Reflexivverben

Bu dərsimizdə alman dili qayıdış fellərin öyrənilməsinə başlayırıq. Alman dili qayıdış fellərini başa düşə bilmək üçün gəlin əvvəlcə azərbaycan dilində bunun nə olduğunu yadıma salaq.

Daha əyani olmaq üçün bir felə müraciət edək. Məsələn **yumaq** felinə. Biz **yumaq** felini deyərkən **nəyisə yumağı** başa düşürük. İndi isə bu feli bir qədər başqa cür işlədək, yəni **yumaq** formasında deyil, **yuyunmaq** kimi işlədək. Bu zaman məhz hərəkəti edən şəxs hərəkəti öz üzərində edir. Yəni **nəyisə yumağı** deyil, məhz **özünü yumaq** kimi başa düşülür. Bu isə odeməkdir ki, hərəkət icraçının üzünə **"qayıdır"** və **"qayıdış fel"** sözü də elə buradan yaranır.

"Qayıdış fel"in düzəlməsi ilə əlaqədar biz burada fonetik olaraq nələrin baş verdiyini görürük, yəni **"qayıdış fel"** necə düzəlir? Bu sualın cavabını birinci şəxs tək, yəni **"mən"** üçün indiki zamanda izah etməyə çalışaq:

1. adi **yumaq** felinin kökünə **yun** əlavə edilir (təxminən əmr forması düzəlir), **/yuyun/**
2. bunun üzərinə indiki zaman şəkilçisi **ur** əlavə edilir, **/yuyunur/**
3. daha sonra isə şəxs şəkilçisi **am** artırılır, **/yuyunuram/**.

Beləliklə **"qayıdış fel"** hazır oldu.

İndi isə

alman dilinin qayıdış felləri ilə tanış olaq. Alman dilində qayıdış əvəzliyi **sich** olaraq qəbul edilmişdir və alman dilində **"das Reflexivpronomen"** kimi anlaşılır.

Alman dilində **"qayıdış fellər"** **sich** qayıdış əvəzliyinin felin əvvəlinə ayrıca olaraq artırılması ilə düzəlir. Yəni, azərbaycan dilinin

yumaq feli alman dilinə

waschen

kimi tərcümə edildiyini nəzərə alaraq onun **"qayıdış formasını"**, yəni **yuyunmaq** formasını düzəltmək üçün **waschen** felinin əvvəlinə ayrıca yazılmaqla **sich** qayıdış əvəzliyini artırmaq kifayətdir. Beləliklə,

sich + **waschen** = **sich waschen**

Biz alman dilində **"qayıdış felin"** düzəldilməsi ilə tanış olduq. Bu isə o deməkdir ki, harada

qarşısında **sich** olan fel görsək, biləcəyik ki, bu qayıdış feldir. Amma **sich** qayıdış əvəzliyi şəxslərə görə dəyişilə bilər, yəni təsrif edilir. Deməli, biz onu həmişə **sich** kimi deyil, başqa formada da görə bilərik. Onun başqa formalarını da tanıya bilmək və ya **sich** qayıdış əvəzlikli felləri özümüzün də şəxsə görə dəyişə bilməyimiz üçün mütləq **sich** qayıdış əvəzliyinin təsrifini nəzərdən keçirmək lazımdır.

ich	wasche	mich				ich	wasche	mir
du	wäschst	dich				du	wäschst	dir
er	wäscht	sich				er	wäscht	sich
sie	wäscht	sich				sie	wäscht	sich
es	wäscht	sich				es	wäscht	sich
wir	waschen	uns				wir	waschen	uns
ihr	wascht	euch				ihr	wascht	euch
sie	waschen	sich				sie	waschen	sich
Sie	waschen	sich				Sie	waschen	sich

Fikir verirsinizsə sanki mən iki cədvəl vermişəm, yəni **sich** qayıdış əvəzliyi iki dəfə təsrif edilmişdir. **Birinci təsrif formasında**

1-ci və 2-ci şəxsin təkində **sich** qayıdış əvəzliyi şəxs əvəzlilərinin **Akkusativ** halı ilə eynidir.

İkinci təsrif formasında isə 1-ci və 2-ci şəxsin təkində **sich** qayıdış əvəzliyi şəxs əvəzlilərinin **Dativ** halı ilə eynidir.

Galan bütün şəxslər üçün hər iki təsrif formasında **sich** qayıdış əvəzliyi müvafiq şəxslər üzrə eynidir.

O da maraqlı haldır ki, 3-cü şəxsin təkində, cəmində və hörmət mənasında **sich** qayıdış əvəzliyi ümumiyyətlə dəyişilmir.

Buradan bir sual yaranır ki,

nə üçün birinci təsrif formasında 1-ci və 2-ci şəxsin təkində **sich** qayıdış əvəzliyi şəxs əvəzlilərinin **Akkusativ** halı ilə,

amma ikinci təsrif formasında isə 1-ci və 2-ci şəxsin təkində **sich** qayıdış əvəzliyi şəxs əvəzlilərinin **Dativ** halı ilə eynidir.

Yəni nə zaman Akkusativ və nə zaman Dativ halla eyni olmalıdır. Gəlin fikrimizi bir qədər də anlaşıqlı edək və sualı təxminən belə qoyaq:

"Sich" qayıdış əvəzliyi nə vaxt Akkusativdə və nə vaxt Dativdə təsrif edilir?

Bu sualın cavabını isə mən Sizə nümunələrlə bacardığım qədər anlaşıqlı izah etməyə çalışacağam.

Baxın əvvəlcə mən Sizə azərbaycan dilində nümunə verirəm, yəni belə bir çox sadə cümlə:

1. Mən yuyunuram.

Alman dilində qarışığı:

1. Ich wasche **mich**.

İndi isə ikinci nümunə:

2. Mən əllərimi yuyuram.

Alman dilində qarışığı:

2. Ich wasche **mir** meine Hände.

Verilmiş iki nümunə cümlədən yəqin ki, Siz özünüz artıq nə isə başa düşdünüz. Birinci cümlədə

1. Ich wasche **mich**.

ümumiyyətlə yuyunmaqdan danışılır. Yəni konkret olaraq bədənin **hansı hissəsinin** yuyulması bəlli deyil.

İndi isə mən daha anlaşıqlı olsun deyə belə deyirəm:

Bu cümlədə **Akkusativ halda olan Objekt yoxdur**, yəni **Akkusativ Objekt yoxdur**.

QAYDA: Cümlədə **Akkusativ Obyekt yoxdursa**, bu zaman **sich** qayıdış əvəzliyi **Akkusativdə** təsrif edilir.

İndi isə ikinci nümunə cümləyə fikir verin.

2. Ich wasche **mir** meine Hände.

Burada konkret olaraq bədənin hansı hissəsinin yuyulması bəllidir. Yəni, cümlədə **Akkusativ Obyekt var**.

QAYDA: Cümlədə **Akkusativ Obyekt varsa**, bu zaman **sich** qayıdış əvəzliyi **Dativdə** təsrif edilir.

Alman dilində də azərbaycan dilində olduğu kimi kifayət qədər qayıdış fellər vardır. Mən Sizə daha tez-tez rast gəlinən qayıdış fellərin siyahısını verirəm. Amma unutmayın ki, bunlardan başqa da bir çox qayıdış fellər vardır:

Liste häufiger Reflexivverben

1.	sich abarbeiten	1.	yorulub əldən düşmək
2.	sich abjagen	2.	qaçıb əldən düşmək
3.	sich abquälen (D)	3.	özünə zor etmək
4.	sich abriegeln	4.	qapanmaq
5.	sich absparen (D)	5.	böğazından kəsmək, özünə qıymamaq
6.	sich abspielen	6.	baş vermək
7.	sich ändern	7.	dəyişilmək
8.	sich anhören	8.	dbnləmək
9.	sich ansehen (Dat)	9.	baxmaq, gözdən keçirmək
10.	sich anziehen	10.	ürəyinə salmaq
11.	sich ärgern	11.	acıqlanmaq
12.	sich auf klären	12.	aydınlaşmaq, açılmaq

13.	sich aufhalten	13.	üstündə dayanmaq, əsəbiləşmək
14.	sich aufhängen	14.	asılmaq
15.	sich aufrichten	15.	qamətini düzəltmək/ayağa durmaq
16.	sich auskleiden	16.	soyunmaq/qiyafəsini çəxarmaq
17.	sich ausruhen	17.	dincəlmək
18.	sich ausziehen	18.	soyunmaq
19.	sich beeilen	19.	tələsmək
20.	sich bewegen	20.	hərəkət etmək
21.	sich bewerben (um Akk)	21.	ərizə ilə müraciət etmək
22.	sich bewölken	22.	tutulmaq (göy üzü, sifət)
23.	sich bezwingen	23.	özünü ələ almaq
24.	sich drängen	24.	dürtülmək, soxulmaq
25.	sich duschen	25.	duş qəbul etmək
26.	sich entscheiden	26.	qərara gəlmək
27.	sich entschließen (zu Dat)	27.	qəraraə gəlmək
28.	sich entschuldigen	28.	üzr istəmək
29.	sich erhöhen	29.	artmaq, yüksəlmək
30.	sich erholen	30.	dincəlmək
31.	sich erinnern	31.	xatırlamaq
32.	sich erkälten	32.	soyuqlamaq
33.	sich freuen (auf/über Akk)	33.	sevinmək
34.	sich fühlen	34.	özünü hiss etmək
35.	sich gebieten	35.	özünə hakim olmaq
36.	sich gedulden	36.	səbr etmək
37.	sich gewöhnen	37.	vərdiş etmək
38.	sich grämen (um/über Akk)	38.	qəmlənmək/qəm çəkmək
39.	sich hüllen	39.	qizləmək/qınına çəkilmək
40.	sich interessieren (für Akk)	40.	maraqlanmaq
41.	sich kämmen	41.	daratmaq
42.	sich klar machen (Dat)	42.	aydınlaşdırmaq
43.	sich kümmern	43.	qayğılanmaq
44.	sich legen	44.	uzanmaq
45.	sich leisten	45.	özünə rəva görmək
46.	sich machen (an Dat)	46.	özünə etmək
47.	sich mausern	47.	özəqidəsini dəyişmək
48.	sich melden	48.	özünü təqdim etmək/bürüzə vermək
49.	sich rasieren	49.	qırxınmaq
50.	sich schämen (wegen Gen)	50.	utanmaq
51.	sich schminken	51.	üz-gözünü bəzəmək

52.	sich schneiden	52.	özünü yyaralamaq/kəsmək
53.	sich schulen	53.	təhsil almaq
54.	sich schwächen	54.	zəifləmək
55.	sich sehen	55.	özünü görmək/hiss etmək
56.	sich sehnen (nach Dat)	56.	darıxmaq
57.	sich trauen (zu + inf.)	57.	risk/cürət etmək
58.	sich treffen	58.	qarşılaşmaq/görüşmək
59.	sich überwerfen (mit D)	59.	mübahisə etmək
60.	sich überzeugen (von Dat)	60.	əmin olmaq
61.	sich umblicken	61.	ətrafa baxmaq/nəzər salmaq
62.	sich umdrehen	62.	dönmək, boylanmaq
63.	sich umschauen	63.	baxmaq, arxaya baxmaq
64.	sich umsehen	64.	baxmaq, arxaya baxmaq
65.	sich umziehen	65.	örtülmək (buludlarla)
66.	sich unterhalten (über A.)	66.	söhbət etmək, danışmaq
67.	sich verabschieden (von Dat)	67.	vidalaşmaq
68.	sich vergleichen	68.	müqayisə etmət/eyniləşmək
69.	sich vergnügen	69.	razılaşmaq,kifayətlənmək
70.	sich verirren	70.	dolaşmaq, çaşmaq
71.	sich verlassen (auf Akk)	71.	arxayın olmaq
72.	sich versammeln	72.	fıkrini cəmləmək, özünü toparlamaq
73.	sich versichern	73.	özünü sığortalamaq
74.	sich verstecken	74.	gizlənmək
75.	sich versteigen	75.	çox yuxarı qalxmaq, yolunu azmaq
76.	sich verstellen	76.	sözünün üstündə istinad etmək
77.	sich versuchen	77.	çalışmaq
78.	sich versündigen (an Dat)	78.	günahkar olmaq, özünü günaha batırmaq
79.	sich versteifen	79.	bərkimək, mətnləşmək
80.	sich vertiefen	80.	dərinləşmək
81.	sich verwahren (gegen etwas)	81.	özünü müdafiə etmək
82.	sich vorstellen (Akk/Dat)	82.	özünü təqdim etmək / təsəvvür etmək
83.	sich waschen	83.	yuyunmaq
84.	sich wenden (an Akk)	84.	müraciət etmək

Bütün bu fellərin təsrifi forması izah etdiyimiz qaydaya uyğun olaraq reallaşdırılır. Və beləliklə çox ümid edirəm ki, mən Sizə **sich** qayıdış fellər və onların təsrifi ilə əlaqədar nələrisə başa sala bildim.

DƏRS 3.14

ZAMAN FORMALARI

Zaman formalarından danışarkən demək lazımdır ki, ümumiyyətlə hərəkət ancaq üç zaman daxilində mövcuddur:

1. **indiki zaman**
2. **keçmiş zaman**
3. **gələcək zaman**

Bu zamanlardan kənar hərəkət yoxdur. Amma grammatik çalarlarına görə bu zamanlar dilçilikdə müxtəlif grammatik zaman formalarına bölünürlər. Bu isə o deməkdir ki, hər bir dilin öz qrammatik zaman qanunları və qaydaları vardır. Məsələn alman dilində üç zaman daxilində baş verən hərəkətlərin **6** qrammatik zaman forması mövcuddur:

1. **indiki zaman:** cəmi 1 qrammatik ifadə forması vardır:

Präsens

2. **keçmiş zaman:** cəmi 3 qrammatik ifadə forması vardır:

Imperfekt

Perfekt

Plusquamperfekt

3. **gələcək zaman:** cəmi 2 qrammatik ifadə forması vardır:

Futurum I

Futurum II

Azərbaycan dilində bu qrammatik zaman formaları Sizə tamamilə aydın olsun deyə azərbaycan dilinin bir felini alman dilinin bu zaman formaları üzrə dəyişək. Bu dəyişmə Sizə imkna verəcək ki, alman dilinin hansı zaman forması azərbaycan dilinin hansı zaman forması ilə eyniyyət təşkil edir. Beləliklə, gəlin azərbaycan dilində olan **öyrənmək** felini birinci şəxs üçün, yəni **mən** şəxsi üçün elə azərbaycan dilində alman dilinin qarammatik zaman formaları üzrə dəyişək:

Präsens

öyrənirəm

İndiki zaman

Imperfekt

öyrənirdim

Davamedici keçmiş zaman

Perfekt

öyrəndim

İndiki bitmiş zaman

Plusquamperfekt

öyrənmişdim

Keçmişdə keçmiş zaman

Futurum I	öyrənəcə(yə)m	Qəti gələcək zaman
Futurum II	öyrənəcə(k)ydim	Qeyri qəti gələcək zaman

Beləliklə, biz alman dilinin qrammatik zaman formaları və onların hansı azərbaycan dili qrammatik zaman formasına uyğun gəlməsinə dair müxtəlif ümumi məlumat əldə etdik. İndi isə həmin zaman formalarının düzəldilməsi və işlədilməsi yerlərin haqqında qaydalar ilə daha yaxından tanış olmaq üçün keçid alırıq 20-ci dərsə, yəni **Präsens** zaman formasına. Sizə uğurlar. br>

DƏRS 3.15

İNDİKİ ZAMAN

das Präsens

Alman dilinin **Präsens** zaman forması haqqında daha müfəssəl məlumat verməzdən əvvəl onu bildirim ki, 3-cü dərsmizdə biz alman dili şəxs sonluqları barəsində danışmışdıq. Məhz **Präsens** zaman formasının öyrənilməsində həmin dərsdə olan izahatlardan da istifadə etmək olar. Çünki **Präsens** zaman formasının düzəldilməsi əsasən fellərin kökünə şəxs sonluqlarının artırılması ilə əmələ gəlir. Mən **əsasən** dedim, çünki bəzi fellər şəxslər üzrə dəyişərkən kökdə olan saitlər 2-ci və 3-cü şəxsin təkində dəyişir. Bu kökün dəyişməsi məsələsinə biz birazdan qayıdırıq. İndi isə ümumi qaydalarla, yəni 3-cü dərsdə verilmiş izahatla bir də tanış olaq. Deməli,

Präsens zaman forması = **felin kökü + şəxs sonluğu**.

Yenidən bizə məlum olan **öyrənmək** felinin bu dəfə alman variantını **lernen** felinin şəxslər üzrə dəyişməsinə bir də baxaq.

lernen

Bu nümunədə Siz azərbaycan və alman dilində məsdər düzəldən şəkilçini qırmızı rəngdə görürsünüz. Əgər həmin məsdər düzəldən:

- azərbaycan dilində **mək,maq**,

alman dilində isə **en** sonluqlarını atsaq felin kökünü tapmış olururuq. Yəni

öyrən mək -

mək = öyrən

Eyni qayda ilə **lernen - en = lern** qalır.

Bundan sonra isə gəlin alman dilində də həmin feli şəxslər üzrə dəyişək. Bu zaman Siz cədvəldə qırmızı rəngdə alman dili şəxs sonluqlarını görəcəksiniz. Daha sonra isə azərbaycan dili ilə müqayisə edərək, hansı şəxs üçün hansı sonluğun olduğunu özünüz müəyyənləşdirəcəksiniz.

NORMAL ŞƏXSLƏNMƏ

mən	öyrən/ir/əm	ich	lerne
sən	öyrən/ir/sən	du	lernst
o (kişi)	öyrən/ir/-	er	lernt
o (qadın)	öyrən/ir/-	sie	lernt
o (orta)	öyrən/ir/-	es	lernt
biz	öyrən/ir/ik	wir	lernen
siz	öyrən/ir/siniz	ihr	lernt
onlar	öyrən/ir/lər	sie	lern en
Siz	öyrən/ir/siniz	Sie	lernen

İndiki zaman deyərəkən hal-hazırda davm edən hərəkət başa düşülür. İndiki zamanda cümlə və mətn düzəltmək və ya danışmaq üçün sadəcə fellərin şəxslər üzrə dəyişməsi modelindən istifadə edilir. Əslində felin şəxslər üzrə dəyişilməsi ən sadə cümlə növlərindəndir. Cümləni genişləndirmək üçün digər cümlə üzvlərini də artırmaq kifayətdir. Məsələn:

Ich lerne.

Ich lerne Deutsch.

Ich lerne Deutsch in Baku.

Ich lerne Deutsch in Baku in einem Sprachkurs.

Ich lerne deutsch in Baku in einem Sprachkurs beim Zentrum für deutsche Sprache.

Ich lerne deutsch in Baku in einem Sprachkurs beim Zentrum für deutsche Sprache mit meiner Freundin.

Ich lerne deutsch in Baku in einem Sprachkurs beim Zentrum für deutsche Sprache mit meiner Freundin gern.

Gördüyümüz kimi cümləni istənilən qədər genişləndirmək olar. Bu haqqda biz sonralar yenə də danışacağıq.

Bu fellərin şəxslər üzrə dəyişilməsində ümumi haldır. Amma bəzi xüsusi hallar və müstəsnaələr da mövcuddur.

Biz bir qədər yuxarıda dedik ki, bəzi fellər şəxsə görə dəyişərəkən kökdə olan saitlər 2-ci və 3-cü şəxsin təkində dəyişir. İndi bununla bir qədər daha yaxından tanış olaq. Tanışlıq üçün ilk əvvəl bir sıra nümunələr verək.

Birinci cədvəldə kökdə olan e saitinin 2-ci və 3-cü şəxsin təkində qısa **i** və uzun **iesəsinə** çevrilən fellərdən nümunələrə baxaq:

lesen - oxumaq (üzündən)

sehen - görmək, baxmaq

- nehmen** - götürmək
geben - vermək
sprechen - danışmaq
essen - yemək

CƏDVƏL № 1.

LESEN	SEHEN	NEHMEN	GEBEN	SPRECHEN	ESSEN
ich lese	ich sehe	ich nehme	ich gebe	ich spreche	ich esse
du liest	du siehst	du nimmst	du gibst	du sprichst	du ißt
er liest	er sieht	er nimmt	er gibt	er spricht	er ißt
sie liest	sie sieht	sie nimmt	sie gibt	sie spricht	sie ißt
es liest	es sieht	es nimmt	es gibt	es spricht	es ißt
wir lesen	wir sehen	wir nehmen	wir geben	wir spreche	wir essen
ihr lest	ihr seht	ihr nehmt	ihr gebt	ihr sprechen	ihr esst
sie lesen	sie sehen	sie nehmen	sie geben	sie spricht	sie essen
Sie lesen	Sie sehen	Sie nehmen	Sie geben	sie sprechen	Sie essen

İkinci cədvəldə kökdə olan **a** saitinin 2-ci və 3-cü şəxsin təkində qısa **ä** səsinə çevrilən fellərdən nümunələrə baxaq:

- fahren** - miniklə getmək
schlafen - yatmaq
laufen - qaçmaq, piyada getmək
halten - saxlamaq, dayandırmaq
laden - yükləmək

CƏDVƏL № 2.

FAHREN	SCHLAFEN	LAUFEN	HALTEN	LADEN
ich fahre	ich schlafe	ich laufe	ich halte	ich lade
du fährst	du schläfst	du läufst	du hältst	du lädst
er fährt	er schläft	er läuft	er hält	er lädt
sie fährt	sie schläft	sie läuft	sie hält	sie lädt

es fährt	es schläft	es läuft	es hält	es lädt
wir fahren	wir schlafen	wir laufen	wir geben	wir laden
ihr fahren	ihr schlaft	ihr lauft	ihr haltet	ihr ladet
sie fahren	sie schlafen	sie laufen	sie halten	sie laden
Sie fahren	Sie schlafen	Sie laufen	Sie halten	sie laden

Üçüncü cədvəldə kökü **-s -ss -z** və vsaitinin **-ß** ilə bitən fellərin 2-ci şəxsin təkində tam şəxs sonluğu olan **-st** deyil, sadəcə **-t** qəbul edir. Beləliklə də 2-ci və 3-cü şəxsin təkində, bəzən hətta 2-ci şəxsin cəmində sanki kökü yuxarıda sadalanan səslərlə bitən isimlərin yazılışı və deyilişi eyni olur. Fikrimizi nümunələrlə təsdiq edək:

- reisen** - səyahət etmək
- essen** - yemək
- tanzen** - oynamaq, rəqs etmək
- reißen** - cırmaq, parçalamaq

CƏDVƏL № 3.

REISEN	ESSEN	TANZEN	REIBEN
ich reise	ich esse	ich tanze	ich beiße
du reist	du ißt	du tanzt	du beißt
er reist	er ißt	er tanzt	er beißt
sie reist	sie ißt	sie tanzt	sie beißt
es reist	es ißt	es tanzt	es beißt
wir reisen	wir essen	wir tanzen	wir beißen
ihr reist	ihr esst	ihr tanzt	ihr beißt
sie reisen	sie essen	sie tanzen	sie beißen
Sie reisen	Sie essen	sie tanzen	sie beißen

Əlavə olaraq, müvafiq nömrə altında verilmiş tapşırıqları yazılı həll etməklə Siz nəzəri olaraq əldə etdiyiniz biliklərinizi praktik olaraq daha da təkmilləşdirə bilərsiniz.

ƏRS 21.

BİTMƏMİŞ KEÇMİŞ ZAMAN

(İMPERFEKT və ya PRÄTERITUM)

Davamedici keçmiş zaman deyərkən fellərin "**öyrənirdim**", "**alırdım**" və sair kimi zaman forması başa düşülür. Bu zaman formasının necə adlandırılması əsas şərt deyil, əsas şərt onu başa düşməkdir. Yəni indi Siz başa düşdünüz ki, **davamedici keçmiş zaman** azərbaycan dilinə və ya əksinə azərbaycan dilindən necə tərcümə edilməlidir.

Bu zaman formasını düzəltmək üçün biz bilməliyik ki, alman dili felləri də ingilis və sair bəzi dillərdə olduğu kimi 2 qrupa bölünürlər:

1. **qaydalı fellər**
2. **qaydasız fellər**

Bu qruplar, adlarından da göründüyü kimi sadəcə ona görə fərqlənirlər ki, **qaydalı fellər** haqqında **qayda var**, amma **qaydasız fellər** haqqında isə **qayda yoxdur**.

Deməli biz **qaydalı fellər** haqqında **davamedici keçmiş zaman** formasının düzəldilməsi qaydasını öyrənməli, **qaydasız fellərin** isə **davamedici keçmiş zaman** formasını **əzbərləyib yadda saxlamalıyıq**. Doğrudur, əzbərləmək xoşa gəlməyən hal olsa da, biz öz seçimimizə hörmətlə yanaşaraq, məqsədimizə nail olmaq üçün lazım olan hər bir şeyi etməliyik. Biz bunu bacarıyıq.

İndi isə gəlin

davamedici keçmiş zaman formasının düzəldilməsi

qaydası ilə tanış olaq. Bu qayda elə də çətin deyil. Çətin olan bir şey vardır: - Qarşımıza çıxan fel haqqında hələ heç bir məlumatımız yoxdursa, biz nədən bilməliyik ki, bizə ras gələn fel **qaydalıdır**, yoxsa **qaydasız**? Bu sualın cavabını tapa bilmək üçün mən Sizə **qaydasız fellər** üçün əlavə siyahı verəcəyəm. Sizə ilk dəfə ras gələn feli əvvəlcə həmin siyahıda axtaracaqsınız. Əgər həmin fel verilmiş siyahıda yoxdursa, deməli **qaydalıdır**. Əgər o siyahıda varsa, mütləq elə həmin siyahıda onun **davamedici keçmiş zaman forması** da göstərilir.

Beləliklə, **qaydalı fellərin davamedici keçmiş zaman forması** aşağıda verilmiş verilmiş qaydada düzəlir:

felin kökü + - te

İndi biz qaydalı fellərin davamedici keçmiş zaman formasının düzəldilməsi qaydası ilə tanış olduq.

Bəs qaydalı fellər davamedici keçmiş zaman formasında şəxslər üzrə necə dəyişir, yəni onların təsrifi necə olur?

Bu da çətin bir iş deyildir. Gəlin bir neçə qaydalı fel götürək, əvvəlcə onların davamedici keçmiş zaman formasını düzəldək, sonra isə şəxslər davamedici keçmiş zamanda təsrif edək. Məsələn:

lernen	- öyrənmək, məktəbdə oxumaq
leben	- yaşamaq (həyatda)
lieben	- sevmək
wohnen	- yaşamaq (mənzildə)
kaufen	- almaq (pulla)
machen	- etmək
reservieren	- sifariş etmək
telefonieren	- telefonla danışmaq
studieren	- təhsil almaq
sagen	- demək
fragen	- soruşmaq

Verilmiş bu qaydalı fellərdən davamedici keçmiş zaman formasını düzəltmək üçün əvvəlcə fellərin kökünü tapmaq. Bunu üçün felin sonunda olan **-en** məsdər şəkilçisini atmaq. Onda aşağıdakı vəziyyət alınır:

lernen	- en = lern
leben	- en = leb
lieben	- en = lieb
wohnen	- en = wohn
kaufen	- en = kauf
machen	- en = mach
reservieren	- en = reservier
telefonieren	- en = telefonier
studieren	- en = studier
sagen	- en = sag
fragen	- en = frag

İndi is- qazdaza uz+un olaraq "=" işarəsindən sonra alınan fel köklərinin üzərinə yuxarıda qeyd edildiyi kimi **-te** qaydalı fellərdən davamedici keçmiş zaman forması düzəltməyə xidmət edən **-te** sonluğunu arıraq. Onda bizə lazım olan davamedici keçmiş zaman forması alınmış olar:

lernen	- en = lern + te
leben	- en = leb + te
lieben	- en = lieb + te
wohnen	- en = wohn + te

kaufen	- en = kauf + te
machen	- en = mach + te
reservieren	- en = reservier + te
telefonieren	- en = telefonier + te
studieren	- en = studier + te
sagen	- en = sag + te
fragen	- en = frag + te

İndi isə həmin fellərin şəxslər üzrə davamedici keçmiş zamanda təsrifinə diqqət yetirək:

ich lern te	ich leb te	ich lieb te	ich woh nte	ich kauf te
du lern test	du leb test	du lieb test	du woh ntest	du kauf test
er lern te	er leb te	er lieb te	er woh nte	er kauf te
sie lern te	sie leb te	sie lieb te	sie woh nte	sie kauf te
es lern te	es leb te	es lieb te	es woh nte	es kauf te
wir lern ten	wir lern ten	wir lieb ten	wir woh nten	wir kauf ten
ihr lern tet	ihr leb tet	ihr lieb tet	ihr woh ntet	ihr kauf tet
sie lern ten	sie leb ten	sie lieb ten	sie woh nten	sie kauf ten
Sie lern ten	Sie lern ten	Sie lieb ten	Sie woh nten	Sie kauf ten

Cədvəldən də göründüyü kimi fellərin davamedici keçmiş zaman formasında şəxslər üzrə təsrifi zamanı 1-ci və 3-cü şəxsin təki eyni olur, yəni bu şəxslərdə felin kökünə yalnız zaman formasını düzəldən **-te** sonluğu, qalan şəxslərdə isə **-te** sonluğunun üzərinə müvafiq **şəxs sonluqları** da əlavə edilir.

xüsusi hal

fellərin kökü **-t**, **-d**, **-dm**, **-tm** ilə bitərkən 2-ci və 3-cü şəxsin təkində və eləcə də 2-ci şəxsin cəmində felin davamedici keçmiş zaman formasını düzəldən **-te** sonluğu arasına əlavə **-e** hərfi əlavə edilir. Bu sadəcə sözün tələffüzünü asanlaşdırmağa kömək edir.

Nümunələr:

arbeit e n	- işləmək
mel d en	- qeydiyyat salmaq, danışmaq
wid dm en	- həsr etmək
at tm en	- nəfəs almaq

ich arbeit e tete	ich mel d etete	ich wid dm etete	ich at tm etete
du arbeit e tetest	du mel d etetest	du wid dm etetest	du at tm etetest
er arbeit e tete	er mel d etete	er wid dm etete	er at tm etete
sie arbeit e tete	sie mel d etete	sie wid dm etete	sie at tm etete
es arbeit e tete	es mel d etete	es wid dm etete	es at tm etete

wir arbeiteten	wir meldeten	wir widmeten	wir atmeten
ihr arbeitetet	ihr meldetet	ihr widmetet	ihr atmetet
sie arbeiteten	sie meldeten	sie widmeten	sie atmeten
Sie arbeiteten	Sie melde ten	Sie widmeten	Sie atmeten

İndi isə gəlin **indiki zaman / Präsens** və **davamedici keçmiş zaman / İmperfekt** formalarında bir neçə cümlələr yazaq ki, nəzəri olaraq öyrəndiklərimiz az da olsa praktik olaraq möhkəmlənsin:

Präsens	Imperfekt/Präteritum
Meine Familie wohnt jetzt in Baku. Mənim ailəm indi Bakıda yaşayır.	Meine Familie wohnte früher in Gandscha. Mənim ailəm əvvəllər Gəncədə yaşayırdı.
Ich lerne Deutsch sehr gut. Mən alman dilini çox yaxşı öyrənirəm.	Ich lernte Deutsch sehr gut. Mən alman dilini çox yaxşı öyrənirdim.
Mein Freund studiert in Deutschland. Mənim dosatum Almaniyada təhsil alır.	Mein Freund studierte in Deutschland. Mənim dosatum Almaniyada təhsil alırdı.

Əlavə olaraq, müvafiq nömrə altında verilmiş tapşırıqları yazılı həll etməklə Siz nəzəri olaraq əldə etdiyiniz biliklərinizi praktik olaraq daha da təkmilləşdirə bilərsiniz.

DƏRS 3.17.

İNDİKİ BİTMİŞ ZAMAN (RPERFEKT)

Perfekt deyərkən fellərin "**öyrəndim**", "**aldım**" və sair kimi zaman forması başa düşülür. Bu zaman formasını düzəltmək üçün biz 21-ci dərsdə keçdiyimiz

1. **qaydalı fellər**

2. **qaydasız fellər**

bölgüsünü bir daha yadımıza salmalıyıq.

qaydalı fellər üçün **Perfekt** zaman formasının strukturu

1-ci yerdə mübtəda	2-ci yerdə haben	3-cü, 4-cü, 5-ci ... digər cümlə üzvləri	sonda Partizip II
Ich	habe	mein Diplom in Baku	gemacht.

Verilmi bu nümunə cümlədə fikir verdinizsə **habe** və **gemacht** xüsusi qırmızı və qalın şriftlə verilmişdir. Çünki bunlar haqqında ayrıca danışmaq lazımdır.

haben köməkçi felinin şəxslər üzrə təsrifini biz artıq 9-cu dərsdə öyrənmişik. Bu gün isə əlavə olaraq onu da bildirək ki, elə 9-cu dərsdə izah edildiyi kimi felin **var** mənasından başqa bu köməkçi fel əsasən 3 zaman formasının düzəldilməsində köməkçi fel kimi də işlənir.

qaydasız fellər üçün **Perfekt** zaman formasının strukturu

Əslində bu da **qaydalı fellər** üçün olan struktura yaxındır. Sadəcə burada 2-ci yerdə təkcə **haben** köməkçi feli deyil, həm də **sein** köməkçi feli də işləyə bilər.

1-ci yerdə mübtəda	2-ci yerdə haben və ya sein	3-cü, 4-cü, 5-ci ... digər cümlə üzvləri	sonda Partizip II
------------------------------	--	--	-----------------------------

Fikir verirsinizsə istər qaydalı, istərsə də qaydasız fellərin Perfekt zaman strukturunda sonda əsas felin **Partizip II** forması işlənir.

Bəs **Partizip II** forması ümumiyyətlə nədir, necə düzəlir və necə işlənir?

Partizip II qaydalı fellər üçün: = **ge** + **felin kökü** + **t**

Partizip II qaydasız fellər üçün: = **ge** + **felin kökü** // **kökə bənzəri** + **en**

Felin Partizip II forması düzəldilərkən 2 halda **ge-** sözünü əlavə edilmir:

1. Fellər - **ieren** ilə bitərkən.

Məsələn:

stud**ieren** - studiert
telefon**ieren** - telefoniert
reserv**ieren** - reserviert
regul**ieren** - reguliert
konjug**ieren** - konjugiert

2. Felin əvvəlində **ayrılmayan önşəkilçi** olarkən.

Məsələn:

besuchen - besucht
gebrauchen - gebraucht
erlernen - erlernt

Bu haqqda **sözönləri bəhsində** daha ətraflı danışacağıq.

İndi isə **indiki bitmiş zaman forması** düzəldilərkən nə vaxt

haben

və nə vaxt

sein

işlətməyin lazım olduğunu öyrənək.<br

haben

(təxminən 98% fellər)

1. Bütün qaydalı fellər
2. **sich** qayıdış əvəzliyi olan fellər
3. **sein**la işlənməyən qaydasız fellər

sein

(təxminən 2% fellər)

1. **hərəkət yerdəyişməsi bildirən fellər**, yəni gehen - getmək, kommen - gəlmək, fliegen - uçmaq və s.
2. **vəziyyət dəyişməsi bildirən fellər**, yəni sterben - ölmək, aufstehen - ayağa durmaq, fallen - yıxılmaq və s.
3. **bir grup fellər**, yəni werden - olmaq, eintreten - daxil olmaq, sein - dır/dir/dur/dür, bleiben -

qalmaq və s.

İndi isə dediklərimizi əyani olaraq görə bilmək üçün **indiki davaedici zamanda** və **indiki bitmiş zamanda** bir neçə nümunələrə müraciət edək.

Ich lerne Deutsch.	Ich habe Deutsch gelernt .
Die Studentin kommt an die Tafel.	Die Studentin ist an die Tafel gekommen .
Ich sehe im Wohnzimmer zusammen mit meinem Bruder einen Film an .	Ich habe im Wohnzimmer zusammen mit meinem Bruder einen Film angesehen .
Die aserbaidshanischen Schachspielers spielen heute genug professionell.	Die aserbaidshanischen Schachspieler haben heute genug professionell gespielt .

Əlavə olaraq, müvafiq nömrə altında verilmiş tapşırıqları yazılı həll etməklə Siz nəzəri olaraq əldə etdiyiniz biliklərinizi praktik olaraq daha da təkmilləşdirə bilərsiniz.

DƏRS 23.

KEÇMİŞDƏ KEÇMİŞ ZAMAN

(**PLUSQUAMPERFEKT**)

Bu zaman formasının nə olduğunu, necə düzəldiyini və nə zaman işlənildiyini başa düşə bilmək üçün əvvəlcə azərbaycan dilindən çıxış edək. Belə bir cümlə yazaq:

Mən evə gələndə, sən getmişdin.

Bu nümunədə iki hərəkət var:

1. sən **getmişdin**
2. Mən evə **gələndə**

Fikir verin, hər iki hərəkət keçmişdə baş verir. Amma eyni zamanda olmur. Əvvəlcə bir hərəkət baş verib qurtarır (**1.Sən getmişdin**), sonra isə ikinci hərəkət baş verir (**1. mən evə gələndə**). Yəni, bir birinin ardınca keçmişdə baş verən iki hərəkətdən söhbət gedir. Ona görə də bu zamanın adını **keçmişdə keçmiş zaman** adlandırdıq.

İndi isə həmin cümlənin alman dilində olan variantına baxaq:

Du warst schon gegangen, als ich nach Hause kam.

Bu nümunə də azərbaycan dilində olan cümlənin eynilə tərcüməsi olduğu üçün yenə də iki hərəkət var,

1. Du **warst gegangen**
2. als ich nach Hause **kam**

və burada da hər iki hərəkət bir-birinin ardınca keçmişdə baş verir.

Grammatik olaraq birinci hərəkət, yəni daha əvvəl baş verən hərəkət (1. Du **warst gegangen**) PLUSQUAMPERFEKT, ikinci, yəni daha sonra baş verən hərəkət isə (2. als ich nach Hause **kam**) İMPERFEKT (və ya PRÄTERITUM) zamanda baş verir.

İki hərəkət arasında azərbaycan dilində zaman münasibəti bildirən **-anda, -əndə**şəkilçisi, alman dilində isə eyni mənəni verən **als** bağlayıcısı işlədilir.

Bir neçə nümunə ilə fikrimizi daha da aydınlaşdıraq:

Maşın kəndə girəndə Rüstəm kişi küsülü adamlar kimi oturmuşdu .	Rustam hatte wie ein beleidigter Mann gesessen , als das Auto ins Dorf fuhr .
Sən atama zəng edəndə mən artıq evdən çıxmışdım .	Ich hatte das Haus schon verlassen , als du meinen Vater anrief .
Müəllim dərsi izah edəndə mən bu qaydanı artıq başə düşmüşdüm .	Ich hatte die regel schon verstanden , als der Lehrer sie erklärte .

Əlavə olaraq, müvafiq nömrə altında verilmiş tapşırıqları yazılı həll etməklə Siz nəzəri olaraq əldə etdiyiniz biliklərinizi praktik olaraq daha da təkmilləşdirə bilərsiniz.

DƏRS 24.

QƏTİ GƏLƏCƏK ZAMAN

FUTURUM I

Bu zaman forması azərbaycan dilində felin kökünə **-acaq, -əcək, -yacaq, -yəcək** şəkilçilərindən biri artırılmaqla düzəldilir. Məsələn: Mən təhsilimi Bakıda davam **etdirəcəyəm**.

Alman dilində isə **Futurum I** gələcək zaman forması şəkilçi vasitəsi ilə deyil, köməkçi **werden** feli vasitəsi ilə düzəlir.

Futurum I zaman formasının nəqli cümlə modeli

1-ci yerdə mübtəda	2-ci yerdə werden	3-cü, 4-cü, 5-ci ... digər cümlə üzvləri	sonda Infinitiv
Ich	werde	mein Studium in Baku	fortsetzen.

Futurum I zaman formasının sual sözsüz sual cümlə modeli

1-ci yerdə köməkçi fel	2-ci yerdə mübtəda	3-cü, 4-cü, 5-ci ... digər cümlə üzvləri	sonda Infinitiv
Werde	ich	mein Studium	fortsetzen?

Futurum I zaman formasının sual sözlü sual cümlə modeli

1-ci sual	2-ci köməkçi	3-cü mübtəda	və s. qalanları	sonda Infinitiv
Was	werde	ich	---	fortsetzen?

Deməli, **Futurum I zaman forması** üçün vacib olan fel **werden** köməkçi felidir. Çünki şəxslər üzrə məhz

həmin fel dəyişir, əsas fel isə cümlənin sonunda məsdərdə, yəni İnfinitivdə dayanır. Elə isə gəlin **werden** köməkçi felinin şəxslər üzrə dəyişməsi, yəni təsrifi qaydası ilə tanış olaq:

ich werde
du **wirst**
er **wird**
sie **wird**
es **wird**
wir werden
ihr werdet
sie werden
Sie werden

İndi isə bir necə nümunə cümlələr yazaq:

Sən bizə gələcəksən.	Du wirst zu uns kommen.
Sən bizə gələcəksən?	Wirst du zu uns kommen?
Biz bu gün valideynlərimizə baş çəkəcəyik.	Wir werden heute unsere Eltern besuchen.
Biz bu gün valideynlərimizə baş çəkəcəyik?	Werden wir heute unsere Eltern besuchen?
Biz valideynlərimizə nə vaxt baş çəkəcəyik?	Wann werden wir unsere Eltern besuchen?
Onlar haraya gedəcəklər?	Wohin werden sie gehen?

Cədvəldə müvafiq olaraq verilmiş Futurum I zaman formasında olan

1. nəqli cümlə
2. sual sözsüz sual cümləsi
3. sual sözsüz sual cümləsi

dediklərimizin başa düşülməsində yəqin ki, Sizə qismən də olsa kömək edəcəkdir.

Əlavə olaraq, müvafiq nömrə altında verilmiş tapşırıqları yazılı həll etməklə Siz nəzəri olaraq əldə etdiyiniz biliklərinizi praktik olaraq daha da təkmilləşdirə bilərsiniz.

DƏRS 3.20 KEÇMİŞDƏ GƏLƏCƏK ZAMAN **(FUTURUM II)**

Bu zaman formasını başa düşmək üçün əvvəlcə gəlin azərbaycan dilində buna müvafiq olan bir nümunəyə müraciət edək.

Gəl**əcə**kmiş babam mənim yanıma,
Bax**aca**qmış allı-güllü bostanıma.
Dər**əcə**kmiş, dadlı meyvələr yey**əcə**kmiş,
Mənə yüz dəfə "**çox sağ ol**" dey**əcə**kmiş.

Azərbaycan dili poeziya nümunələrindən biri olan bu şeir parçası tamamilə FUTURUM II zaman formasında yazılmışdır. Verilən bu nümunədən də başa düşdünüz ki, FUTURUM II zaman forması keçmişdə planlaşdırılan, lakin sonradan baş tutmayan, olmayan hərəkətləri ifadə etmək üçündür. Şifahi və yazılı dildə çox nadir hallarda işlənir.

İndi isə bu zaman formasının alman dilində necə düzəldilməsinə baxaq:

Qaydanı daha yaxşı başa düşmək üçün bu zaman formasının alman dilində düzəldilməsini iki mərhələyə bölək:

1. **Perfekt** zaman forması
2. **Perfekt** zaman forması + **werden**

İndi **birinci mərhələni**, yəni **Perfekt zaman** formasını yazaq:

1. Mein Freund **hat** mir einen Brief **geschrieben**.
(Dostum mənə məktub yazdı.)

1. Mein Freund **ist** nach Deutschland **gefahren**.
(Dostum Amaniyaya getdi.)

İndi isə **ikinci mərhələni**, yəni **Perfekt + werden** formasını yazaq:

2. Mein Freund **wird** mir einen Brief **geschrieben haben**.
(Dostum mənə məktub yazacaqmış.)

2. Mein Freund **wird** nach Deutschland **gefahren sein**.
(Dostum Amaniyaya gedəcəkmış.)

Nümunələrdən aydın olduğu kimi **werden** feli cümlədə 2-ci cümlə üzvü yerində yazılır və ikinci yerdə olan **haben/sein** fellərinin (cümlə Perfekt məhz bu köməkçi fellərin ikinci yerdə iştirakı ilə düzəlir) İnfinitiv formada cümlənin sonuna keçməsinə tələb edir.

DƏRS 4

ISIM

İsim - konkret və mücərrəddiyind olan canlı və cansız varlıqların adıdır. Uyğun olaraq **kim?** və **nə?** suallarından birinə cavab verir. Azərbaycan dilindən fərqli olaraq bütün isimlər, yəni canlılar və cansızlar, cümlənin hansı yerində (əvvəlində, ortasında, sonunda) gəlməsindən asılı olmayaraq mütləq həmişə həmişə böyük hərflə başlanaraq yazılır.

Misal üçün:

Cümlənin əvvəlində:

Die deutsche **Sprache** ist sehr interessant.

Cümlənin ortasında:

Wir lernen die deutsche **Sprache** hier.

Cümlənin sonunda:

Wir lernen hier die deutsche **Sprache**.

Alman dilində azərbaycan dilindən fərqli olaraq isimlərin

1. cins kateqoriyası, yəni kişi, qadın və orta cinsi olur.

Eyni zamanda azərbaycan dilində olduğu kimi isimlər

2. ümumi və xüsusi olmaqla bərabər onların da

3. hal kateqoriyası, yəni halları və

4. kəmiyyət kateqoriyası, yəni tək və cəmi olur.